

ØF-notat nr. 07/2011

Notat Hamarregionen

- Regionalt framsyn Hedmark

av

Gro Sandkjær Hanssen

Ulla Higdem

Jan Erling Klausen

Asgeir Skålholt

Østlandsforskning

Østlandsforskning er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med fylkeskommunene og høgskolestyrene/de regionale høgskolesentra i fylkene Oppland, Hedmark og Buskerud som stiftere i samarbeid med Kommunaldepartementet.

Østlandsforskning er lokalisert i høgskolemiljøet på Lillehammer og har i tillegg kontorer i Hamar. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

- Næringsliv og regional utvikling
- Velferd, organisasjon og kommunikasjon

Østlandsforskning sine viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskapsressursen utnyttes til beste for alle parter.

ØF-notat nr. 07/2011

Notat Hamarregionen

- Regionalt framsyn Hedmark

av

Gro Sandkjær Hanssen

Ulla Higdem

Jan Erling Klausen

Asgeir Skålholt

Tittel: Notat Hamarregionen - Regionalt framsyn Hedmark

Forfatter: Gro Sandkjær Hanssen, Ulla Higdem, Jan Erling Klausen, Asgeir Skålholt

ØF-notat nr.: 07/2011

ISSN nr.: 0808-4653

Prosjektnummer: 1019 / 1020

Prosjektnavn: Regionalt framsyn Hedmark

Oppdragsgiver: Forskningsrådet/ Hedmark Fylkeskommune

Prosjektleder: Asgeir Skålholt

Referat: Dette er det regionale notatet for Hamarregionen i prosjektet Regionalt framsyn Hedmark. Regionalt framsyn Hedmark er en større prosess som har mål om å skaffe kunnskap om framtidens utfordring og utviklingsmuligheter i fylket. I dette notatet blir det presentert resultat fra en intervjuundersøkelse og en spørreundersøkelse som ble gjort i regionene. Dette resultatet ble presentert for deltakerne på det regionale verkstedet som skulle diskutere disse funnene samt drøfte andre utfordringer man kunne stå overfor i regionen. Siste del av notatet er et referat av det regionale framsynsverkstedet.

Emneord: Regionalt framsyn Hedmark, Hamarregionen, regional foresight

Dato: Februar 2011

Antall sider: 68

Pris: Kr 110,-

Utgiver: Østlandsforskning
Postboks 223
2601 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00
Telefax 61 25 41 65
e-mail: post@ostforsk.no
<http://www.ostforsk.no>

Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplarframstilling uten avtale og strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

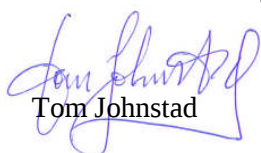
Forord

Dette er det regionale bakgrunnsnotat for Hamarregionen i prosjektet Regionalt Framsyn Hedmark. Regionalt Framsyn Hedmark er en større prosess som har mål om å skaffe kunnskap om framtidens utfordring og utviklingsmuligheter i fylket. For alle de andre regionene i fylket enn Hamarregionen ble det i den sammenheng gjorde en analyse av befolkning og næringsstruktur i hver region. Det ble ikke gjort for Hamarregionen, siden man allerede hadde gjennomført et større analysearbeid for regionen. Her blir det derfor bare presentert resultat fra en intervjuundersøkelse og en spørreundersøkelse som ble gjort i regionene. Dette resultatet ble presentert for deltakerne på et regionalt verksted som skulle diskutere disse funnene samt diskutere andre utfordringer man kunne stå overfor i regionen. Kapittel fire ble skrevet etter dette verkstedet og er inkludert her.

Arbeidet er en del av VRI-Innlandet og er blitt gjennomført av Østlandsforskning og Norsk institutt for by- og regionforskning i tett samarbeid med Strategisk Stab Hedmark fylkeskommune. Forsker Kjell Overvåg har gjennomført de statistiske analysene av fritidshus. Student Hildegunn Rovik og forsker Atle Hauge og Erik Nergaard bidro i prosessarbeidet, forfatterne er likevel ansvarlig for det endelige resultatet slik det framstilles her.

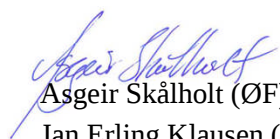
Vi takker Hedmark fylkeskommune, regionrådet i Hamarregionen, samt alle deltakere på verksted og i våre undersøkelser.

Lillehammer/Oslo, januar 2011

Tom Johnstad

forskningsleder

Asgeir Skålholt (ØF)

Jan Erling Klausen (NIBR)
prosjektleder

Innhold

1	INNLEDNING	7
1.1	Om framsyn.....	8
1.2	Fritidsboliger	8
2	HAMARREGIONENS FRAMTID – funn fra spørreundersøkelser til kommuner, bedrifter og lokale organisasjoner	13
2.1	Innledning	13
2.2	Hva vurderes som de største utfordringene for den framtidige utviklingen i Hamarregionen?	15
2.3	Hva må til for å løse utfordringene i Hamarregionen?	21
2.4	Framtidas Hamarregion.....	26
2.5	Framtidas næringer i Hamarregionen.....	30
2.6	Oppsummering	31
3	INTERVJUENE - Hvordan intervjuede aktører ser for seg Hamarregionens framtid	33
3.1	Innledning	33
3.2	Tidsperspektiver i planleggingen	34
3.3	Viktige rammebetingelser	34
3.4	Resultatene av søkene – hva vil du finne i regionen i 2040?	36
3.5	Utfordringer – Hva kan gjøres?.....	36
3.6	Regionens framtid – eksisterer Hamarregionen og Hedmark i 2040?	39
3.7	Geografisk nedslagsfelt	39
4	Om framsynsverkstedet for Hamarregionen.....	41
4.1	Innledning	41
4.2	Opplegget for dagen	41
4.3	Resultater fra framsynsverkstedet: De viktigste store spørsmål.....	43
4.3.1	Resultater av “avstemningen”	44
4.3.2	Infrastruktur.....	45
4.3.3	Kompetanse	46

4.3.4	Manglende evne til omstilling og nyskaping	47
4.3.5	Bosettingsmønster og attraktivitet for bosetting.....	48
4.3.6	Integrering	49
4.3.7	Manglende politisk vilje/ svakere offentlig styrings og planleggingsevne	49
4.3.8	Verdier.....	51
4.3.9	Oppsummering	51
4.4	Resultater fra framsynsverkstedet: De sju pilarene	52
4.4.1	Pilar 1: Økt befolknings- og næringslivsvekst gjennom tilflytting fra Oslo-området 53	
4.4.2	Pilar: Et dynamisk og utadrettet image	54
4.4.3	Pilar: Hurtigere kommunikasjon mot hovedstaden og Gardermoen	55
4.4.4	Pilar: Utvikling av næringsklynger og etablererkultur.	56
4.4.5	Hamar- urbanisering og fortetting av sentrum	57
Referanser		61
VEDLEGG.....		63

1 INNLEDNING

Dette notatet er en del av grunnlagsanalysen for regionalt framsyn Hedmark. Regionalt framsyn Hedmark er en bred prosess ledet av Hedmark fylkeskommune som har som mål å få inn bredest mulig kunnskap og meninger som de kan bygge opp sin regionale planstrategi rundt. Det er også en intensjon om at data som samles inn skal kunne brukes av kommunene. Dette notatet fokuserer på Hamar og skal være underlag for et framtidsverksted i Hamarregionen og et verksted på fylkesnivå.¹

Fokuset i denne analysen vil være på Hamarregionen, men vi vil også gjøre sammenligninger opp mot de andre regionene. Analysen inkluderer en spørreundersøkelse, intervju og analyse av sekundære data. Spørreundersøkelsen ble sendt til frivillige organisasjoner, bedrifter og kommuner (herunder kommunepolitikere og kommunale ledere). Intervjuene gjøres med nøkkelpersoner i regionen og inkluderer politikere, bedriftsleder og folk fra frivillig sektor.

I tillegg til analysene som er gjengitt her, har det også blitt gjennomført et ungdomsverksted, der ungdommene fikk formulert sine forventninger og tilnærminger til framtidens Hedmark og framtidens Hamarregion. Dette verkstedet vil ende opp i ett eget notat som vil bli gjort tilgjengelig slik at det kan brukes også av kommunene og regionene.

Østlandsforskning gjorde i 2009-2010 en større jobb for Hamar kommune. Denne jobben inkluderte en nærings-, befolknings- og attraksjonsanalyse av Hamar, men arbeidet hadde også et fokus på regionen som helhet i sin analyse. Dette arbeidet samsvarer i stor grad med den grunnlagsanalysen man i dette prosjektet skulle gjøre på næring og befolkning. Det ble derfor ikke gjennomført en ny slik analyse for denne regionen, men det ble tatt utgangspunkt i det arbeidet som allerede var gjort. Dette var også etter ønske fra regionrådet. Jobben som ble gjort for Hamar kommune var så omfattende og så sentral at det ble lagt vekt på at dette måtte tas inn i Hamarregionens del av det regionale framsynet. Det er i alt laget to hovedrapporter fra dette arbeidet: Rapport ØF-rapport 02/2010 og ØF-rapport 09/2009. Sammendraget til disse to rapportene er utfyllende og skal kunne leses på egen hånd. Dette sammendraget, i tillegg til sammendraget av ØF-rapport 10/2008 – Ringsaker mot 2030, ble lagt ved som vedlegg i utkastet til dette notatet som ble brukt i sammenheng med det regionale verkstedet i Hamar. Her nøyer vi oss med å vise til hovedrapportene.

---

¹ Les mer om regionalt framsyn Hedmark på <http://www.hedmark.org/article.aspx?m=5177> og i sluttrapporten for prosjektet (Hanssen m.fl. 2011)

1.1 Om framsyn

Framsyn er en forforskning av det engelske begrepet «foresight». Dette er en måte å drive handlingsrettede, deltagelsesbaserte og framskuende prosesser på, som etter hvert har oppnådd økt popularitet i mange land, både i bedrifter og i det offentlige. Kort fortalt gjennomføres framsyn ved at man organiserer et prosessforløp som gjerne varer fra et halvt år til to-tre år. I denne prosessen henter man inn mange forskjellige typer kunnskap som kan si noe om framtiden, og drøfter denne ved hjelp av ulike teknikker. Politikere og tjenestemenn, folk fra næringslivet og sivilsamfunnet, spesialiserte eksperter og vanlige legfolk kan alle bidra med ulike typer kunnskap, og vil ha hver sine perspektiver på hva framtiden kan bringe og hvordan samfunnet kan håndtere de utfordringer og muligheter vi vil stå over for.

Det er flere grunner til at man organiserer slike prosesser, men den viktigste er å øke handlings- evnen her og nå. Det er vanskelig å forutse fremtiden særlig sikkert, men ved å se på de viktigste mulighetene og utfordringene man tror vil komme fremover kan man i alle fall ta beslutninger på et mest mulig velinformert grunnlag. Man kan se for seg ulike mulige utviklingsbaner – scenarier – og vurdere hvilke tiltak man bør sette i verk for å oppnå de mest ønskelige, basert på en felles visjon. Men kanskje like viktig er det at framsynsprosessen i seg selv skal styrke evnen til felles handling i en region, en klynge eller i andre sammenhenger hvor framsyn brukes. Prosessen gir en mulighet for å invitere inn mange aktører som har noe å bidra med i den strategiske samtalen, og dermed får man muligheter til å bli bedre kjent og kanskje få en bedre evne til å samarbeide i framtiden.

Målet er både å få kvalitetssikret dokumentasjon for utviklingstrekk og trender i hedmarkssamfunnet, samt gode muligheter til nettverksbygging overfor andre utviklingsaktører så vel i Hedmark som i geografiske omgivelser (Oppland, Øvre Romerike, Värmland og Dalarna). For det internasjonale arbeidet som drives fra flere miljøer i Hedmark vil den dokumentasjon som produseres ha nytteverdi. Fra fylkeskommunens side har man lagt særlig vekt på at kommunene skal involveres i prosessene, slik at de kan få nytte av dokumentasjon, nettverksbygging og prosesser som kan støtte opp under arbeidet med å utvikle egne kommunale planstrategier.

Resultatet av denne prosessen blir en rapport fra hver region (hvor dette notatet er utkastet til en av dem) i tillegg til en syntetiserende rapport for fylket som helhet. Dette skal brukes direkte inn som grunnlagsdokument for skrivingen av regional planstrategi, og kan også brukes i arbeidet med kommunal planstrategi for hver enkelt kommune.

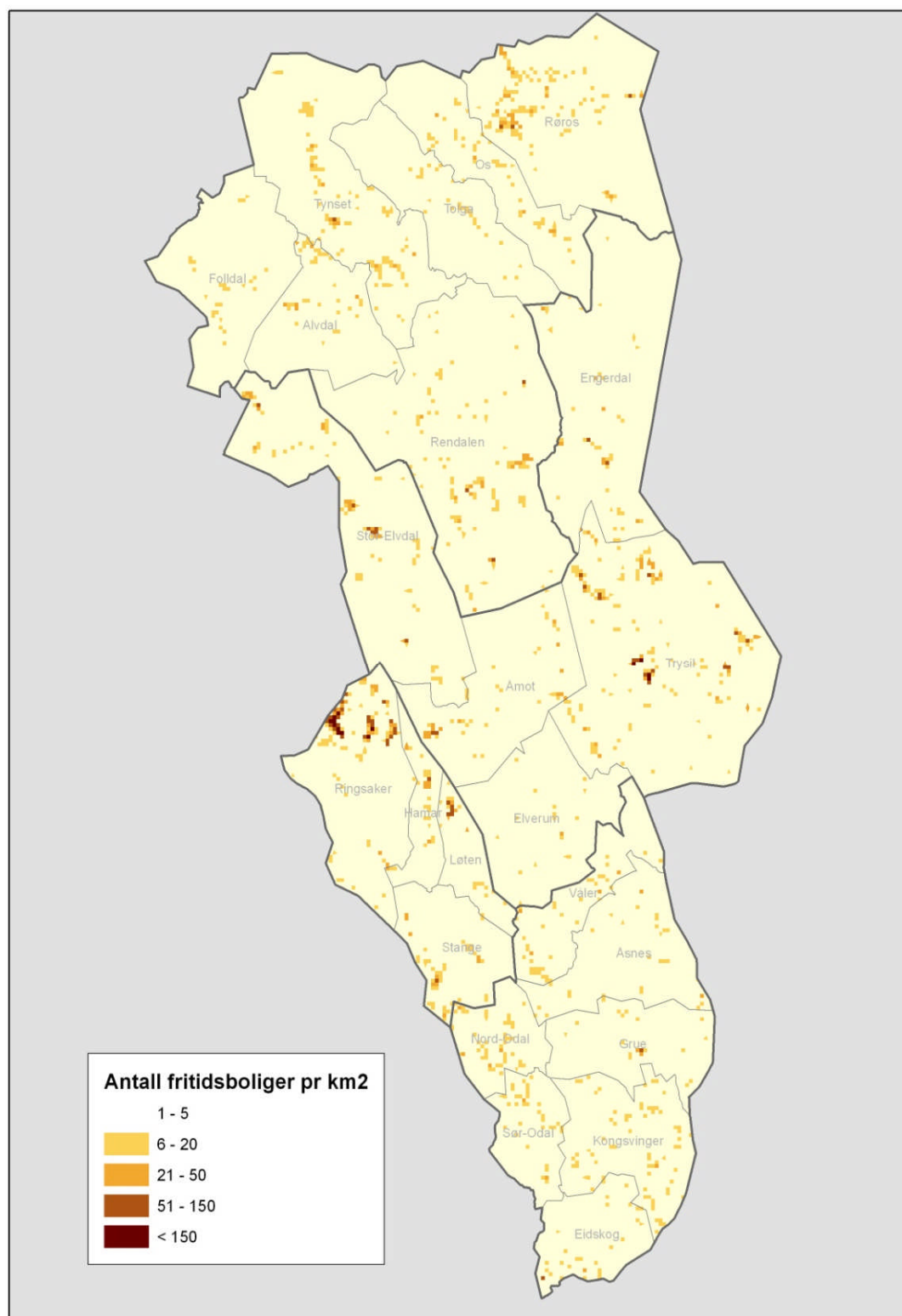
1.2 Fritidsboliger

Som nevnt er Hamarregionen i en spesiell situasjon i denne sammenheng, siden man her allerede har gjennomført en analyse av befolkning og næring i regionen. I de andre delnotatene vil det inkluderes en analyse av befolkning og næring i regionen. En liten del av grunnlagsanalysen

som er gjort til regionalt framsyn Hedmark er likevel ikke dekket av det vedlagte sammendraget. Det har blitt gjort en kort analyse av fritidsboligbebyggelsen i fylket. Den inkluderes her før vi får i gang med analysen av spørreundersøkelsen.

Fritidsboliger har vært en viktig ”ny” næring for flere regioner i Hedmark. Vi skal her kort se på hvordan dette er for Hamarregionen. Veksten i *antall* fritidsboliger pr. år har vært relativt jevn i Hedmark sett i et langsiktig perspektiv, med om lag 5-600 nye fritidsboliger pr. år de siste 30-40 årene. Den vesentligste endringen de siste 10-15 årene er imidlertid at størrelsen og standarden, og dermed også investeringene, på de fritidsboligene som bygges har økt vesentlig. Videre bygges nå de aller fleste nye fritidsboliger relativt tett i fritidsboligfelt, med full infrastruktur og med vegtilknytning, og ofte i tilknytning til annen reiselivsmessig utbygging (skiheiser, hoteller mv). Generelt er det slik at fritidsboliger med høy standard og med lett tilgang brukes mer enn fritidsboliger med lavere standard. Denne utviklingen har ført til at fritidsboliger mange steder har blitt mer synlig fenomen, både i landskapet, politisk og sosialt.

Utbygging og bruk av fritidsboliger kan gi en rekke muligheter og utfordringer for kommunene og regionene. Utbygging av fritidsboliger er et uttrykk for at mange mennesker synes at flere av kommune i Hedmark er attraktive steder å tilbringe mye av sin ferie og fritid, og er villige til å investere til dels betydelig beløp. Økonomisk kan fritidsboliger gi betydelige inntekter både for bygg og anlegg, varehandel og reiselivsnæringen; de viktigste sysselsettingseffektene er i bygg og anlegg. Avgjørende for effektene vil imidlertid være avhengig av det lokale tilbudet. Fritidsboligeierne representerer et marked som er vesentlig mer stabilt enn andre turistmarkeder, og er på denne måten et viktig ”grunnfjell” for mange alpinanlegg, for eksempel. Blant fritidsboligeierne er det mange ressurssterke personer, og noen av dem kan være interessert i å engasjere seg lokalt i for eksempel utvikling av aktivitetstilbud, eller på andre måter sosialt og politisk. Det kan også i fremtiden bli slik at noen fritidsboligeiere ønsker å bosette seg fast i Hedmark, selv om det foreløpig skjer i veldig liten grad. Utfordringene kan også være flere, og hvor *planlegging* og *servicetilbud* er to sentrale stikkord. For mange kommuner kan det være en utfordring å takle store utbygginger med sterkt press fra investorer og grunneiere. Det kreves god kapasitet og kompetanse å få til en planlegging som ivaretar de nødvendige og langsiktige hensyn til miljø, landskap, infrastruktur, en helhetlig resortutvikling, og til eksisterende innbyggere og næringsliv. Fritidsboligene setter også krav til det kommunale servicetilbudet, blant annet beredskap (brann) og helse- og sosialtjenester (som alle brukere av fritidsboliger har krav på når de oppholder seg i kommunene). Kommunene får overført midler fra staten på grunnlag av antallet faste innbyggere, og i en slik situasjon kan dette være særlig krevende for kommuner med mange fritidsboliger i forhold til antall permanente boliger/innbyggere.

Figur 1 Antall fritidsboliger per km², 2010

Kilde: Østlandsforskning/GAB

Kartet over viser hvor ekstremt sentralisert (paradoksalt nok) fritidsboligbebyggelsen er. Selv om en er vant med å se på Hamarregionen som en urban region, har den også store konsentra-

sjoner av fritidsboliger. Ringsaker spesielt, men også Løten kommune, har store fritidsboligkon-sentrasjoner.

Tabell 1 Antall fritidsboliger i kommunene i Hedmark, Røros og Norge. Antall pr. 2000 og 2010. Vekst fra 2000-2010. Antall fritidsboliger pr. 100 boliger

	Antall fritidsboliger		Vekst % ¹	Antall fritidsboliger
	2000	2010		pr. 100 bolig
Hamar	483	586	21 %	4
Ringsaker	5 794	6 294	9 %	43
Løten	718	1 034	44 %	31
Stange	860	836	-3 %	10
Hamarregionen	7 855	8 750	11 %	22
Kongsvinger	1 241	982	-21 %	11
Nord-Odal	874	870	0 %	34
Sør-Odal	597	579	-3 %	15
Eidskog	595	611	3 %	19
Grue	615	749	22 %	25
Åsnes	795	827	4 %	20
Våler	745	773	4 %	35
Glåmdalsregionen	5 462	5 391	1 %	19
Elverum	437	491	12 %	5
Trysil	4 888	5 899	21 %	161
Åmot	1 068	1 432	34 %	50
Engerdal	1 020	1 359	33 %	162
Stor-Elvdal	1 825	1 938	6 %	107
Sør-Østerdalen	9 238	11 119	20 %	59
Rendalen	2 120	2 495	18 %	188
Tolga	495	614	24 %	71
Tynset	1 692	1 803	7 %	63
Alvdal	775	780	1 %	64
Follidal	540	573	6 %	56
Os	943	1 027	9 %	99
Røros	2 219	3 075	39 %	109
Fjellregionen	8 784	10 367	18 %	98
Hedmark (inkl. Røros)	31 339	35 627	14 %	36
Norge	347 726	398 884	15 %	18

¹ Negativ vekst skyldes enten opprydding i GAB-registeret og/eller bruksendringer fra fritidsbolig til bolig

Kilde: GAB/Østlandsforskning

Som vi ser er Ringsaker ennå fylkets (og landets) største hyttekommune, men de har ikke samme ekstreme forhold mellom fritidsboliger og vanlige boliger som en del andre typiske hyttekommuner. I Trysil, landets nest største hyttekommune, er det 60 prosent flere hytter enn hus. I Ringsaker er det "bare" omtrent halvparten så mange fritidsboliger som vanlige boliger. Utviklingen siden 2000, som har vært en periode der det har vært sterk vekst i fritidsboliger, viser at

Løten hatt den relativt sett sterkeste veksten i fritidsboliger i fylket og kommunen er på veg til å bli en relativt betydelig hyttekommune. Veksten i Ringsaker har altså ikke vært stor relativt sett, de har likevel hatt en stor vekst i absolutte tall, på 500 hytter. Det er bare Trysil som har hatt større vekst i absolutte tall i fylket. Også Hamar har hatt en relativt sterk vekst i fritidsboliger, men her var utgangspunktet svært lavt.

2 HAMARREGIONENS FRAMTID – funn fra spørreundersøkelser til kommuner, bedrifter og lokale organisasjoner

2.1 Innledning

I ”Regional framsyn i Hedmark” ble det gjennomført spørreundersøkelser til bedrifter, lokale organisasjoner og kommuner (både politikere og administrative ledere) i de fire regionene. Hensikten var å få et bredest mulig bilde av hvordan næringsliv, organisasjonsliv og kommunene vurderer fremtidige utfordringer og muligheter for regionene.

Spørreundersøkelsen dreide seg om framtidig utvikling i den enkelte region, men spørsmålsstillingen til regionene, og de ulike respondentgruppene, var identisk. Dermed er det mulig å sammenlikne dem – på tvers av sektor og på tvers av regioner. Spørsmålene tok opp følgende forhold; hva som vurderes som de største utfordringene for den framtidige utviklingen i regionen, hva som må til for å løse disse utfordringene, om man har et optimistisk eller pessimistisk bilde av framtida i regionen, og til slutt, hvilke bransjer som blir viktigere for sysselsetting og verdiskaping fremover mot 2040.

Tabellen under gir en oversikt over spørreundersøkelsen, og viser hvor mange den ble sendt til, fordeling mellom regioner, og svarprosent.

Tabell 2 Datagrunnlag

Kategori	Region	Univers	Utsendt	Svar	Svarprosent
Kommune (politikere og administrative ledere)	Hele Hedmark	571	544 (-109 retur)	292	62 %
	Hamarregionen	174	166 (-43)	97	79 %
	Sør-Østerdalsregionen	129	123 (-4)	53	45 %
	Glåmdalsregionen	195	193 (-53)	78	56 %
	Fjellregionen	95	95 (-9)	64	74 %
Bedrifter	Hele Hedmark	5988	1007 (-57 retur)	256	27 %
	Hamarregionen	2557	249 (-19)	51	22 %
	Sør-Østerdalsregionen	1150	251 (-17)	58	25 %
	Glåmdalsregionen	1516	252 (-13)	62	26 %
	Fjellregionen	765	255 (-8)	85	34 %
Lokale organisasjoner	Hele Hedmark	3168	541 (-30)	105	21 %
	Hamarregionen	1195	228 (-13)	32	15 %
	Sør-Østerdalsregionen	296	92 (-2)	24	27 %
	Glåmdalsregionen	914	140 (-13)	32	25 %
	Fjellregionen	763	81 (-2)	17	22 %
Total		9727	2092	653	-

Spørreskjemaet ble sendt digitalt til alle kommunestyrerepresentanter og alle administrative ledere i de totalt 22 kommunene i Hedmark, totalt ble 544 skjemaer sendt. Spørreundersøkelsen ble sendt til ca 250 bedrifter i hver region. Utvalget av bedrifter ble trukket tilfeldig fra bedrifts- og foretaksregisteret i SSB. Spørreundersøkelsen ble videre sendt til et utvalg av lokale organisasjoner fra hver region. Her trakk vi tilfeldig fra kommunenes lister over lokale organisasjoner, og antallet organisasjoner som ble trukket fra hver kommune ble bestemt av kommunestørrelse (flest fra de største kommunene, færrest fra de minste kommunene).

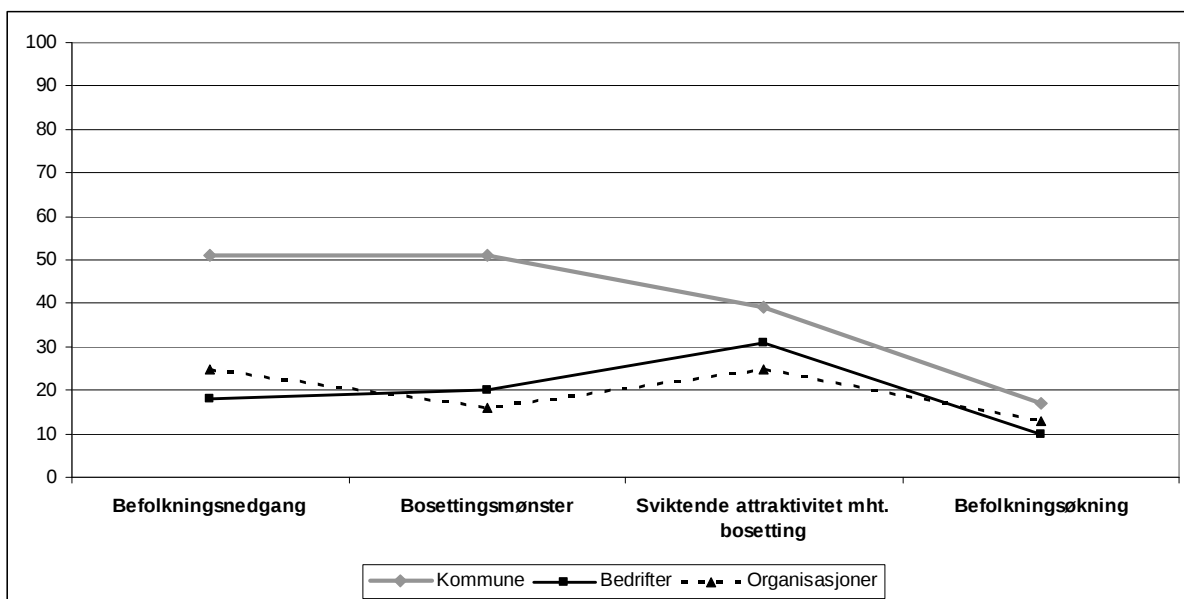
Spørreundersøkelsen for Hamarregionen ble sendt til alle kommunestyrerepresentanter og administrative ledere i kommunene i regionen, totalt 174. Totalt åtte kommunerepresentanter var ikke registrert med e-post adresse. I alt ble 166 e-poster sendt ut. Av disse 166 ble 43 e-poster returnert uten å nå fram, enten fordi det var feil i adressen eller på grunn av virusfiltrering. Av de 123 e-postene som kom fram svarte 97 på undersøkelsen. Dette gir en svarprosent på 79 prosent fra kommunene. Når det gjelder bedriftene var det totalt 2557 bedrifter med mer enn en ansatt som var registrert i bedrifts- og foretaksregisteret i regionen. Av disse ble det trukket et representativt utvalg på 249 bedrifter, hvorav 51 besvarte undersøkelsen. 19 utsendte brev ble returnert på grunn av feil adresse. Dette gir en svarprosent på 22 prosent. Det er generelt mye vanskeligere å oppnå en høy svarprosent til bedrifter enn til offentlige aktører, noe også andre undersøkelser viser (se feks Falleth, Hanssen og Saglie 2008). Selv om denne svarprosenten er vesentlig lavere enn kommuneundersøkelsen, så er den på nivå med det som er vanlig i undersøkelser til bedrifter. Når det gjelder lokale organisasjoner i Hamarregionen ble det hentet inn oversikter fra kommunene over organisasjonslivet. Totalt sett ble det oppgitt å eksistere

1195 aktive organisasjoner i Hamarregionen. Av disse trakk vi et stratifisert, representativt utvalg på 228, basert på folketallet i de enkelte kommunene. Av disse 228 organisasjonene kom 13 uåpnet i retur, mens det var 32 som besvarte undersøkelsen. Dette gir en svarprosent på 15. Som for bedrifter, så viser også andre undersøkelser at det er vanskeligere å få en høy svarprosent fra slike grupper enn fra representanter fra offentlige aktører (se feks Falleth, Hanssen og Saglie 2008).

I presentasjonen av spørreundersøkelsen i Hamarregionen vil vi kun skille mellom de ulike respondentgruppene, ikke mellom kommuner. Grunnen til det er at vi kan risikere at det er få respondenter fra hver kommune, noe som kan gi skjeve resultat. Når det gjelder respondentgruppene kommuner, bedrifter, organisasjoner så er det såpass mange respondenter i hver kategori at risikoen ikke er like stor. Likevel kan det være en fare for betydelige feilmarginer når svarprosenten er såpass lav som den er for bedrifter og organisasjoner.

2.2 Hva vurderes som de største utfordringene for den framtidige utviklingen i Hamarregionen?

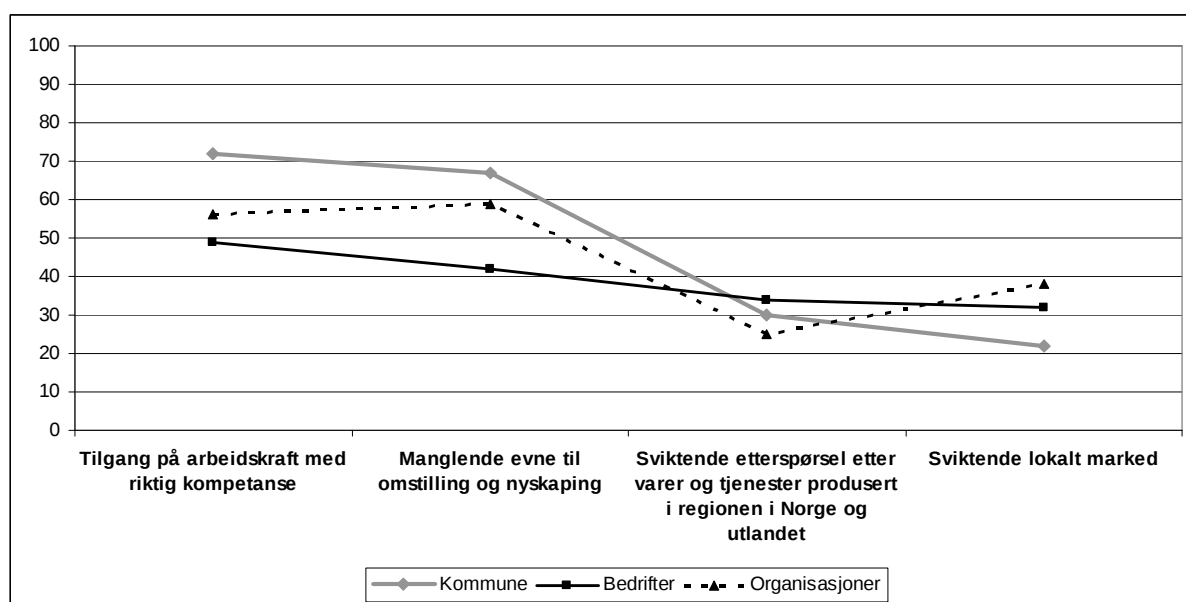
Hvilke utfordringer trekkes fram som de største utfordringene for den framtidige utviklingen i regionen? I spørreundersøkelsen til kommunene, bedriftene og lokale organisasjoner ble de konfrontert med femten ulike utfordringer, og bedt om å vurdere disse. Vi presenterer først ulike knipper av utfordringer, før vi ser på rangering av hva som oppleves som de største utfordringene. I figuren under ser vi hvordan bedrifter, kommuner og organisasjoner vurderer utfordringer relatert til *befolkning*.

Figur 2 Utfordringer relatert til befolkning. Prosentandel som oppgir "Stor utfordring" (N=97/51/32)

Som vi ser av figuren vurderes befolkningsnedgang svært forskjellig av de ulike respondentene. Mens rundt en femtedel av respondentene fra bedrifter og organisasjoner oppgir at dette er en viktig utfordring for framtidig utvikling i regionen, gjør så mye som halvparten av representantene fra kommunene det samme (51 prosent). Næringslivet og organisasjonslivet er altså ikke like bekymret for befolkningsnedgang som kommunene er, og den samme tendensen ser vi når det gjelder bosettingsmønsteret. Når det gjelder sviktende attraktivitet med hensyn til bosetting, er respondentgruppene mer samstemte. Likevel er det også her flest fra kommunene som anser dette som en utfordring for framtidig utvikling i regionen (rundt 40 prosent). Som forventet er det få som opplever befolkningsøkning som en utfordring i regionen.

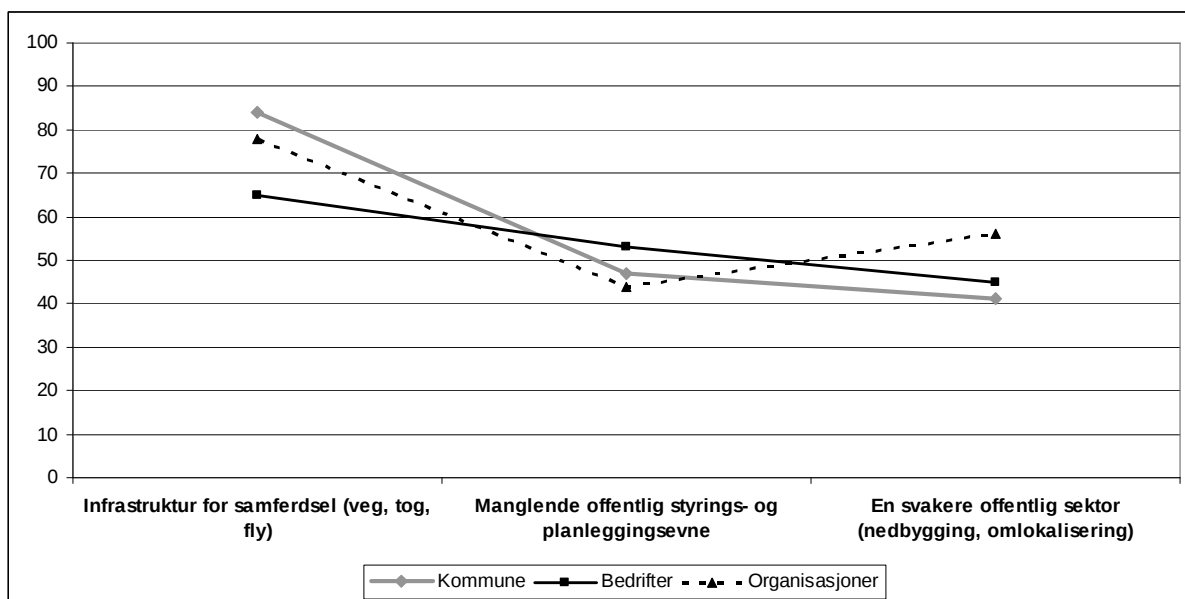
I spørreundersøkelsene ble det også presentert utfordringer relatert til *markedet*, og funnene presenteres i figuren under.

Figur 3 Utfordringer relatert til markedet. Prosentandel som oppgir "Stor utfordring" (N=97/51/32)

Figuren viser at det er tilgang på arbeidskraft med riktig kompetanse som vurderes som den viktigste utfordringen for regionen. 72 prosent av kommunene oppgir at dette er en stor utfordring fremover, mens noe færre – 56 prosent fra organisasjonene og 49 prosent fra bedriftene oppgir det samme. Også manglende evne til omstilling og nyskaping vurderes som en stor utfordring av en majoritet av kommunene og organisasjonene, henholdsvis 67 og 59 prosent oppgir dette. Noe overraskende er det at bare 42 prosent av bedriftene ser på dette som et problem. I intervjuene er det flere representanter fra næringslivet som trekker frem dette som en av utfordringen Hamarregionen står overfor. Litt overraskende er det også at sviktende marked/ etterspørsel lokalt, nasjonalt og internasjonalt ikke regnes som en stor utfordring av flertallet av bedriftene. Kun en tredjedel av bedriftene opplever at dette er en stor utfordring. Kommunene og organisasjonene anser i enda mindre grad sviktende etterspørsel etter regionalt produserte varer og tjenester som en stor utfordring, men nesten 40 prosent av organisasjonene er bekymret for at det lokale markedet.

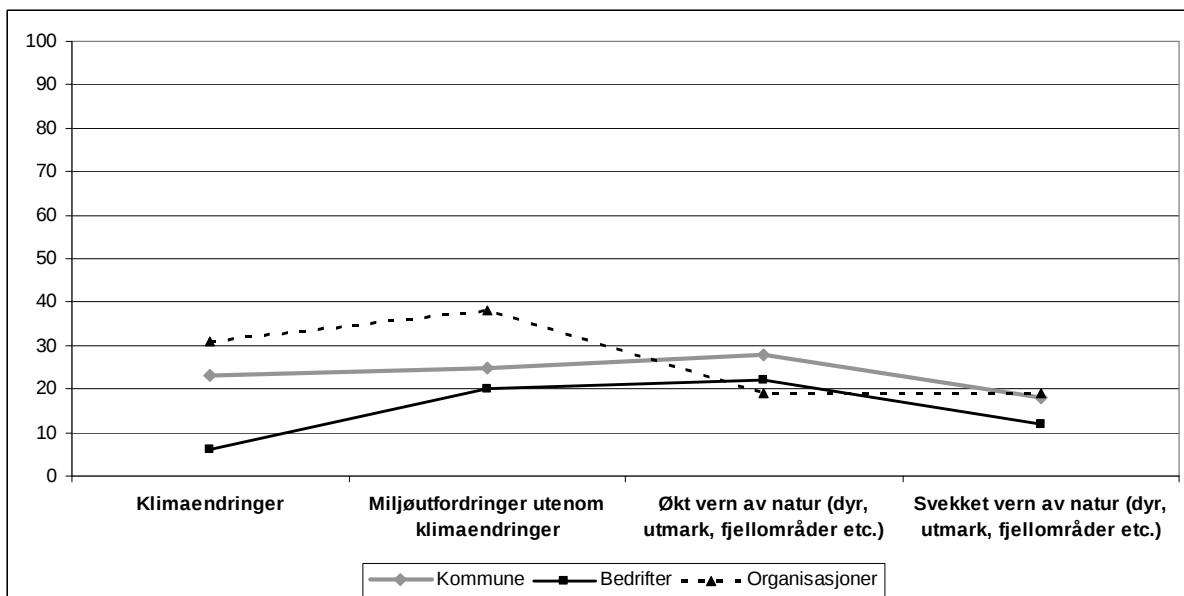
Det ble også spurt om utfordringer knyttet til *offentlig styringsevne*, *offentlig tilstedeværelse (lokalisering)* og *infrastruktur*, og i figuren nedenfor presenteres resultatet.

Figur 4 Utfordringer relatert til offentlig styring, tilstedeværelse og infrastruktur. Prosentandel som oppgir "Stor utfordring" (N=97/51/32)

Et stort flertall av kommunene (84 prosent), organisasjonene (78 prosent) og bedriftene (65 prosent) vurderer infrastruktur for samferdsel (veg, tog, fly) som å være en stor utfordring for utviklingen i regionen fremover. Men også en svakere offentlig sektor, noe som i spørreskjemaet er eksemplifisert med nedbygging av forsvar, omlokalisering av sykehus, svekket helse- og omsorgstilbud i kommunene, vurderes som en utfordring av mange organisasjoner (56 prosent), bedrifter (45 prosent) og kommunerepresentanter (41 prosent). Noe overraskende er det at rundt halvparten av både alle respondentgruppene etterlyser mer offentlig styring og planlegging. Bedriftene oppgir faktisk i større grad enn kommunene at manglende offentlig styrings- og planleggingsevne er en stor utfordring for den fremtidige utviklingen i regionen.

I de andre regionene blir utfordringer knyttet til klima- og miljø ofte trukket frem. Vurderes dette som store utfordringer for Hamarregionen? Figuren nedenfor presenterer funnene fra fire spørsmål som er relatert til klima og miljø.

Figur 5 Utfordringer relatert til klima og miljø. Prosentandel som oppgir "Stor utfordring" (N=97/51/32)

Som figuren viser er det et mindretall av respondentene fra organisasjonene, bedriftene og kommunene som opplever at klima og miljøutfordringer representerer store utfordringer for den framtidige utviklingen i regionen. Likevel oppgir over tretti prosent av organisasjonene og tjue prosent av kommuneaktørene at klimaendringer representerer store utfordringer, og dette er vesentlig høyere tall enn vi finner i de andre regionene. Organisasjonene er også dem som i størst grad er bekymret for innvirkningen miljøutfordringer utenom klima vil ha for regionen framover (38 prosent), mens færre fra kommunene (25 prosent) og bedriftene (20 prosent) gjør det samme. Det er først og fremst økt vern av natur, ikke svekket vern av natur – som oppleves som utfordringer for framtidig utvikling for bedrifter og kommuner, men i mindre grad av organisasjonene.

I spørreskjemaet var det også gitt plass til å oppgi utfordringer som ikke var nevnt i skjemaet. *Bedriftene* i Hamarregionen nevnte følgende tillegg utfordringer:

- For store innkjøpssamarbeid gir mye til få – det er ikke bra lokalpolitikk
- Færre kommuner er viktig, legge ned fylkeskommunen
- Det er uvesentlig om makta er hos det ene eller det andre offentlige instans. Vi trenger kvalifisert arbeidskraft, gunstige vilkår og et marked som vil betale for våre varer/tjenester
- Offentlig kommunikasjon og helhetlig miljøtilstand må styrkes. [Dette er] viktige konkurransefaktorer i forhold til bosetting og etablering av virksomhet

Dette samsvarer til dels med det vi har sett i andre regioner. Fokuset på å ha kompetente politikere/byråkrater går igjen.

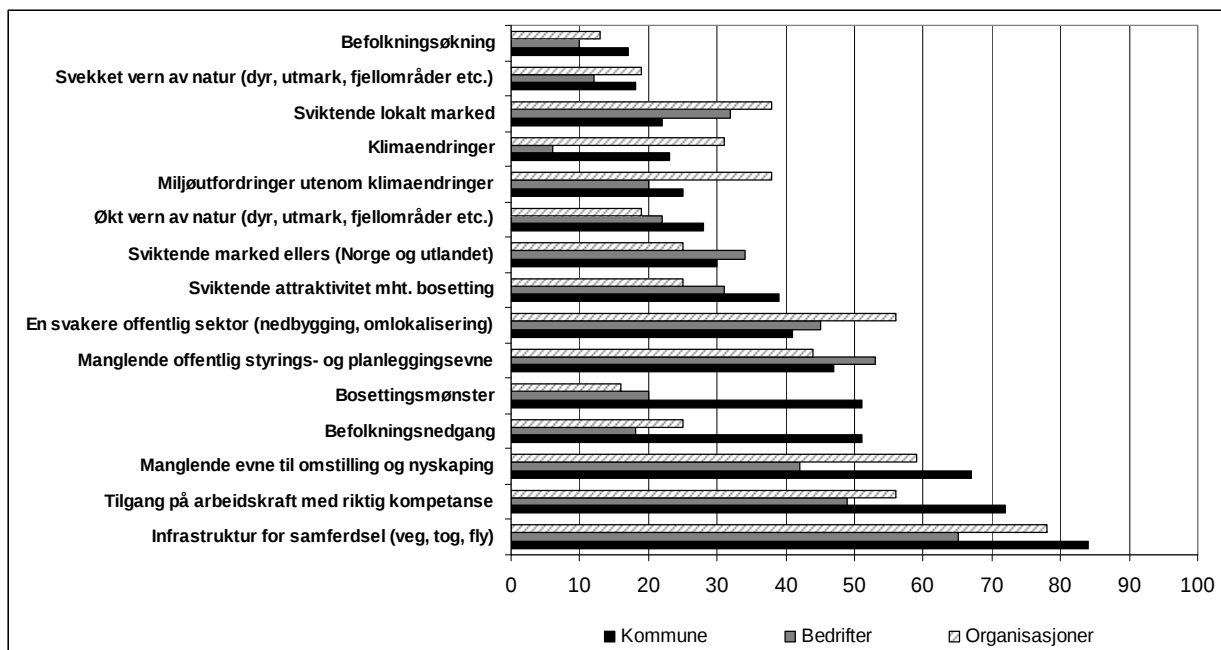
Respondentene fra *kommunene* kom blant annet med følgende tillegg utfordringer:

- At personer og politikere skal bestemme over forhold de har manglende kompetanse på
- Braindrain til Oslo, Hamarregionen i klemme pga manglende tilgang til virkemiddelapparatet
- Dagens rovdyrpolitikk er en stor trussel mot landbruket og dermed bosettingsutviklingen
- Det lave utdanningsnivået
- Manglende markedsføring vedr. bosetting
- En av de største utfordringene for regionen er å være god nok på å tiltrekke oss folk; vi må da være inkluderende og ikke ekskluderende, og vi må tenke likestilling og likeverd; og kommunene må tilby fulle stillinger til de som ønsker det
- Manglende samarbeid om de store oppgaver på tvers av kommune- og fylkesgrense
- Nedbygging av dyrket mark, gjengroing av utmarka pga manglende beiting og stort rovdyrpress
- Avfolking i utkantområder
- For liten innovasjon i næringslivet
- For fragmentert virkemiddelapparat i næringsutviklingen
- Manglende kompetanse pleie- og omsorgssektoren
- Nytt felles akuttssykehus er helt avgjørende
- Regional stat og fylkeskommunens manglende forståelse for næringsutvikling og tomtetilrettelegging
- Regionens befolkning har for lav utdanning. Bedre grunnskole, flere på videregående, flere på høyskole
- Fokus på primærnæringer og utvikling av disse - kanskje viktigere enn det vi tror framover
- Vern av dyrket mark. Vern av uberørt natur. Vern av ville dyr.

Respondentene fra *organisasjonene* trakk på sin side frem:

- Dårlig vedlikehold på bygdeveier
- Hamarregionen trenger "fyrtårn"
- Liten etterspørsel i regionen etter FoU produsert i regionen, dette kjøpes heller fra Osloregionen
- Hamarregionen benytter ikke egne kompetente til styrer og ledelse
- Manglende infrastruktur for kulturformidling (dans, musikk, teater)

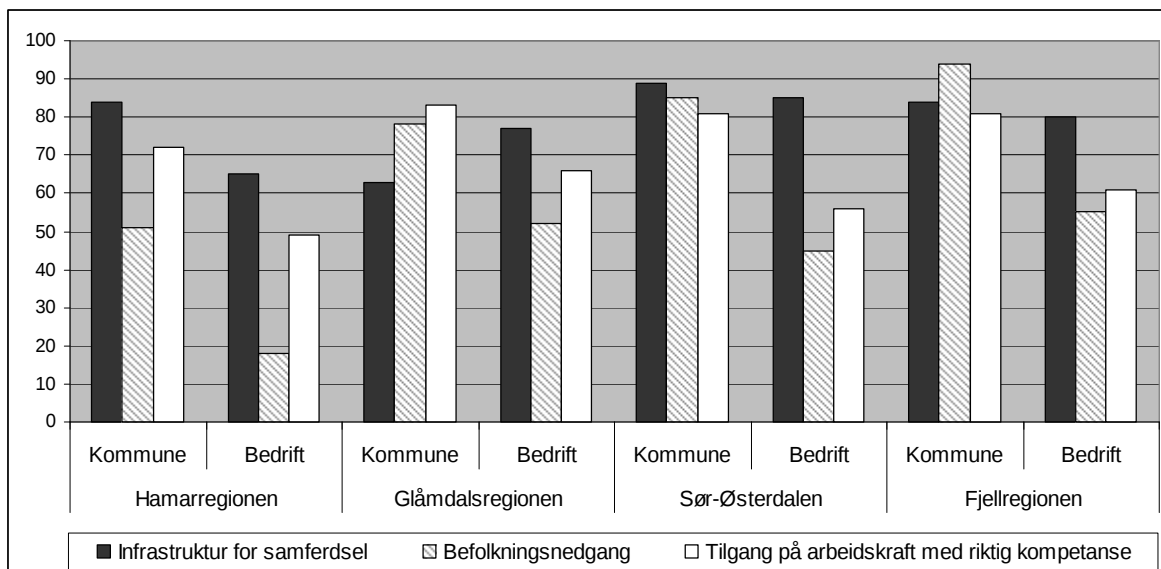
Hvordan er så rangeringen av regionens utfordringer? Hva oppleves som store utfordringer av de fleste av kommunene og bedriftene hvis vi ser alle under ett? I figuren nedenfor er utfordringene rangert.

Figur 6 Hva ser du på som de største utfordringene for den framtidige utviklingen i Hamarregionen? Prosentandel som oppgir "Stor utfordring" (N=97/51/32)

Som denne samlefiguren viser er det *infrastruktur for samferdsel* som både representanter fra kommunene, organisasjoner og bedrifter opplever som den største utfordringen for fremtidig utvikling av regionen. De neste to utfordringer som nevnes av de fleste kommuner og organisasjoner er *tilgang på arbeidskraft med riktig kompetanse*, samt *manglende evne til omstilling og nyskaping*. For bedriftene er det *manglende styrings- og planleggingsevne* som vurderes som den andre store utfordringen, og *tilgang på arbeidskraft med riktig kompetanse* som den tredje.

Er vurderingene av utfordringer unike for Hamarregionen, eller ser vi noe av det samme mønsteret også i de andre regionene i Hedmark? Når vi sammenlikner alle regionene er det særlig tre utfordringer som blir trukket frem: *infrastruktur for samferdsel*, *befolkningsnedgang* og *tilgang på arbeidskraft med riktig kompetanse*. I figuren nedenfor sammenlikner vi tallene fra Hamarregionen med de andre regionene (kun for bedrifter og kommuner, av plasshensyn).

Figur 7 Vurdering av utfordringene med infrastruktur for samferdsel, befolkningsnedgang og tilgang på arbeidskraft med riktig kompetanse. Regionvis. (N=292/256)

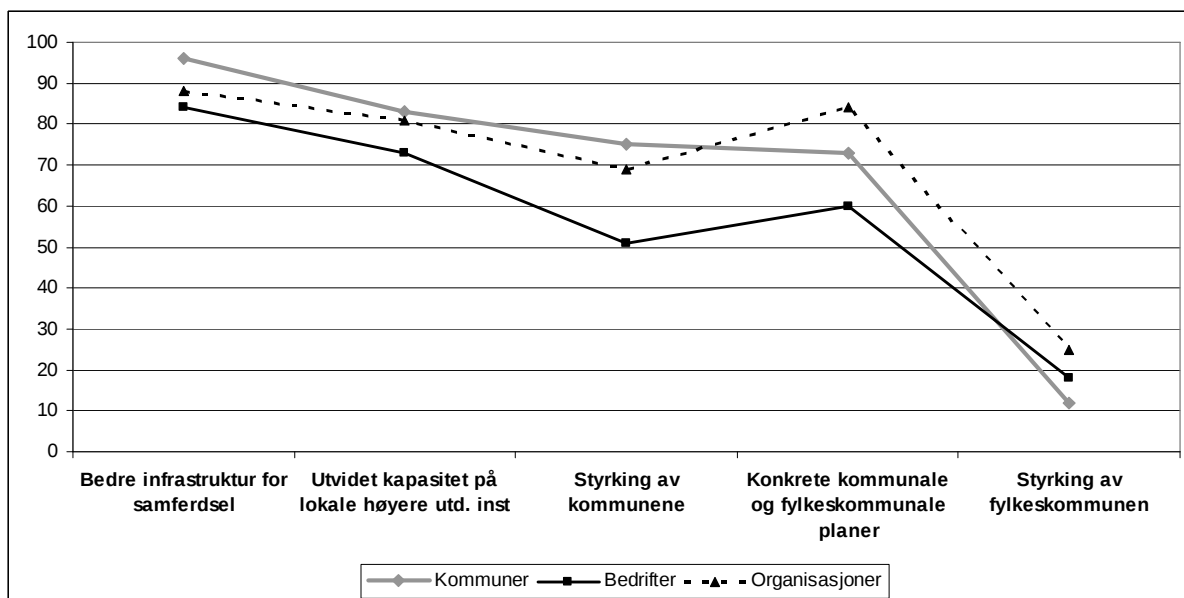
Som vi ser av figuren er det *infrastruktur for samferdsel* (den sorte søylen) som generelt oppgis av de fleste i regionene som en stor utfordring. Her er ikke forskjellene mellom bedrift og kommune så stor, heller ikke forskjellene mellom regionene. Når det gjelder de andre utfordringene er det større variasjon mellom kommuner og bedrifter, og også mellom regionene. Hamarregionen skiller seg mest fra de andre regionene når det gjelder vurderingen av hvor stor utfordring befolkningsnedgang representerer for framtidig utvikling. Bedriftene generelt sett er mindre bekymret over *befolkningsnedgang* (den grå søylen) enn det kommunene er, men likevel opplever rundt 50 prosent av bedriftene i de andre regioner dette som en stor utfordring. Kun 18 prosent av bedriftene fra Hamarregionen rapporterer det samme. Også for kommunerespondentene (politikere og administrative ledere) ser vi en stor forskjell mellom Hamarregionen og de andre regionene. Mens *befolkningsnedgang* vurderes som en stor utfordring av 94 prosent av kommunerespondentene fra Fjellregionen, 85 prosent fra Sør-Østerdalsregionen og 78 prosent fra Glåmdalsregionen, oppgir bare 50 prosent av kommunerespondentene fra Hamarregionen det samme. Når det gjelder *tilgang på arbeidskraft med riktig kompetanse* (den hvite søylen) er ikke forskjellen mellom regioner betydelig, men her finner vi en forskjell mellom bedrifter og kommuner. Mens 70-80 prosent av kommunerespondentene i alle regioner oppgir at dette er en stor utfordring, er tallene langt lavere for bedriftene.

2.3 Hva må til for å løse utfordringene i Hamarregionen?

I spørreundersøkelsen ble representantene fra kommunene, bedriftene og organisasjonene presentert for ulike forslag på hvordan utfordringene regionen står overfor kan løses. Det var i tillegg et åpent spørsmål til slutt hvor de kunne skrive inn sine egne forslag. Vi vil her først

presentere ulike knipper av utfordringer, før vi ser på rangering av hvilke løsninger som trekkes fram av de fleste.

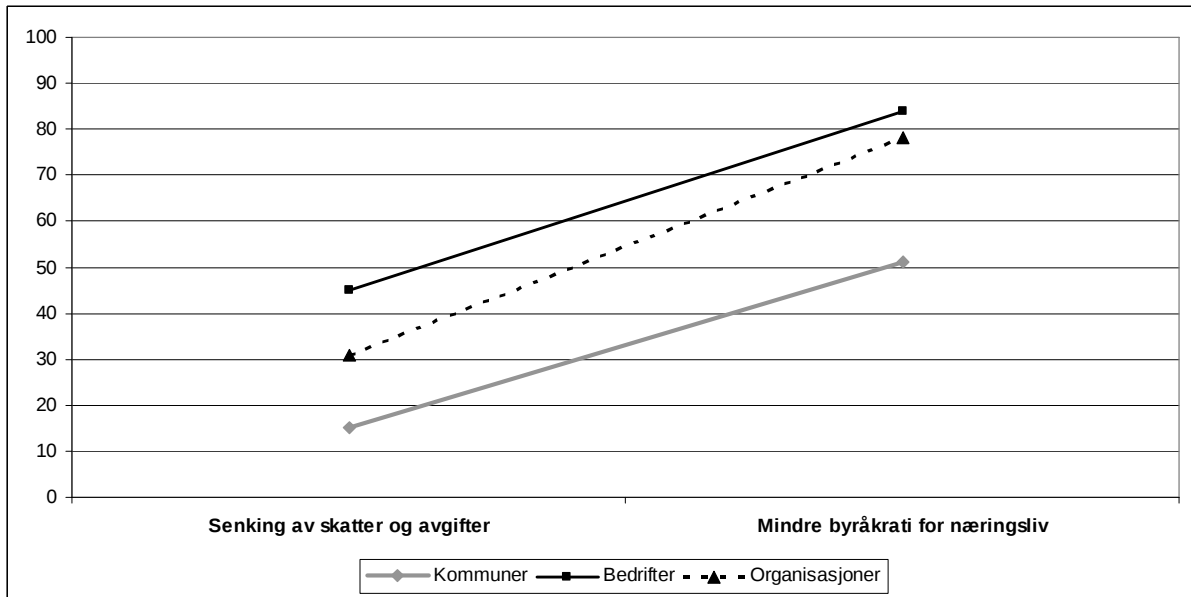
I figuren under ser vi hvordan bedrifter, kommuner og organisasjoner vurderer løsninger relatert til styrking av offentlig sektor.

Figur 8 Løsninger: styrking av offentlig sektor. Prosentandel som oppgir "Viktig" (N=97/51/32)

Ikke uventet, i og med at infrastruktur for samferdsel ble trukket frem som en av de største utfordringene for fremtidig utvikling av regionen, er det å *bedre infrastruktur for samferdsel* som blir trukket frem som løsning av de respondentene i alle grupper. Hele 96 prosent av kommunerespondentene oppgir dette, 88 prosent av organisasjonene og 84 prosent av bedriftene. En stor majoritet trekker også frem at man kan møte regionens utfordringer ved å *utvide kapasiteten til lokale høyere utdanningsinstitusjoner*. Bedrifter, organisasjoner og kommuner er relativt samstemte her, med henholdsvis 73, 81 og 83 prosent. Noe mer overraskende er det at en majoritet av alle respondentgruppene, også bedriftene, trekker frem offentlig styrking som en løsning. Selv om det fra bedriftene ikke er like stort flertall, er det likevel hele 60 prosent av dem som oppgir at *konkrete kommunale og fylkeskommunale planer* er viktig for å løse regionens utfordringer, mens 51 prosent av dem mener at *styrking av kommunene* også kan bidra til å møte utfordringene. Et større flertall fra kommunene og organisasjonene mener det samme. Den samme troen på styrking av offentlig sektor for å løse regionenes utfordringer finner vi igjen i andre regioner i Hedmark. Svært få har imidlertid tro på at en styrking av fylkeskommunen er viktig for å løse regionens utfordringer, og denne tendensen finner vi også igjen i de andre regionene.

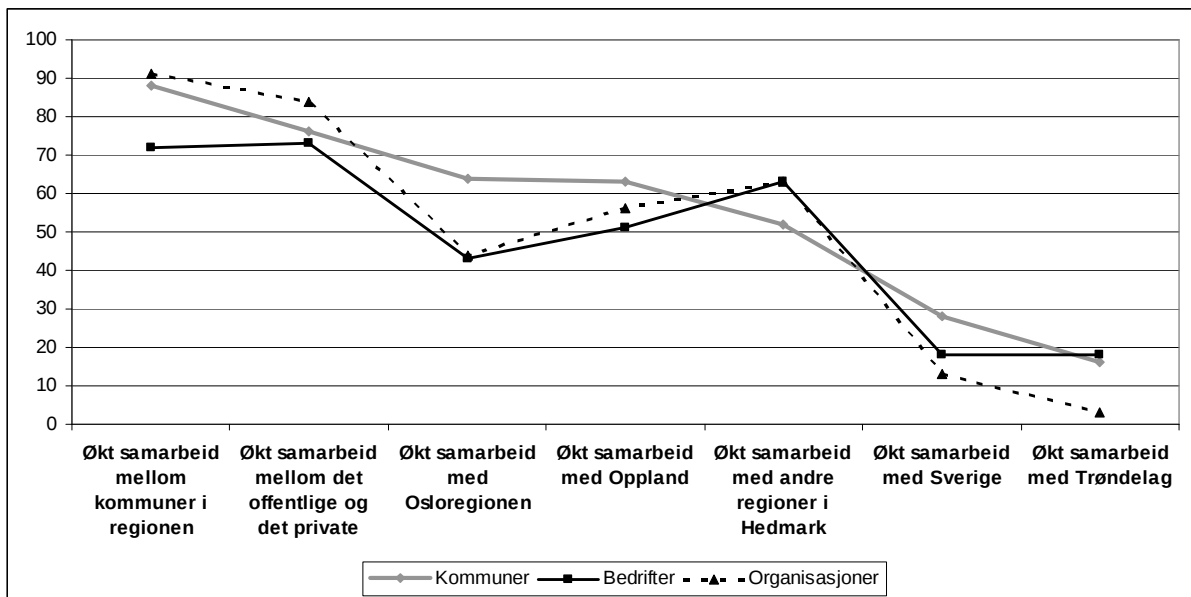
I spørreskjemaet ble det også spurt om en senkning av skatter og avgifter og mindre byråkrati for næringslivet var viktige for å møte regionens utfordringer. Resultatene presenteres i figuren under.

Figur 9 Løsninger: mindre skatt og byråkrati. Prosentandel som oppgir "Viktig" (N=97/51/32)

Ikke uventet vurderer et flertall av bedriftene disse løsningene som viktige for å møte regionens utfordringer. Hele 84 prosent av bedriftene og 78 prosent av organisasjonene oppgir at mindre byråkrati for næringslivet er en viktig løsning. Mer overraskende er det kanskje at over halvparten av respondentene fra kommunene oppgir det samme. Det var imidlertid ikke flertall i noen av respondentgruppene for at det å senke skatter og avgifter var en løsning.

I spørreundersøkelsen la vi inn spørsmål om økt samarbeid var viktig for å møte utfordringene Hamarregionen står overfor fremover.

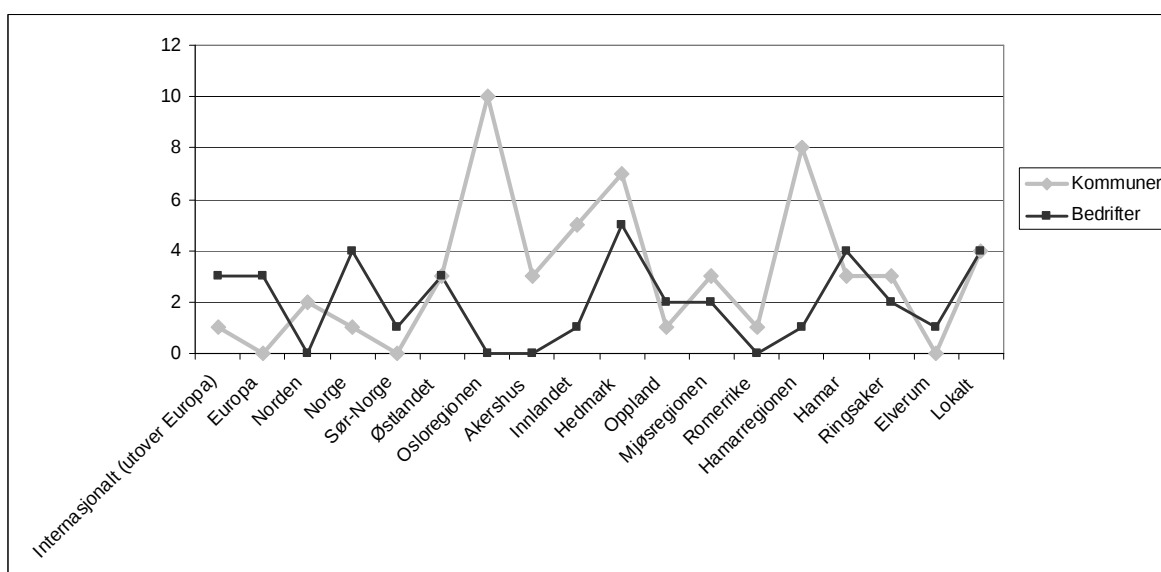

Figur 10 Løsninger: økt samarbeid. Prosentandel som oppgir "Viktig" (N=97/51/32)

Figuren viser at et overveldende flertall av alle respondentgruppene opplever at det er et stort potensial for økt samarbeid mellom kommuner i regionen. 91 prosent fra organisasjonene, 88 prosent fra kommunene og 72 prosent fra bedriftene oppgir dette som viktig for å løse regionens utfordringer. Kommuner, bedrifter og organisasjoner er også samstemte i at økt samarbeid mellom det offentlige og private er viktig for å løse regionens utfordringer, noe henholdsvis 76, 73 og 84 prosent oppgir. Disse funnene kan være en indikasjon på at det er et stort behov for mer samarbeid innad i regionen, både mellom kommuner, og mellom offentlig og privat sektor.

Videre ser vi at et flertall av bedriftene (63 prosent), organisasjonene (63 prosent) og kommunene (52 prosent) oppgir at økt samarbeid med andre regioner i Hedmark er viktig. Ellers er det Osloregionen og Opplandregionen som trekkes fram som viktige regioner å samarbeide med, noe kommunene vektlegger mer enn bedriftene. Mer overraskende er det at svært få vurderer økt samarbeid Sverige som viktig for å løse regionens utfordringer.

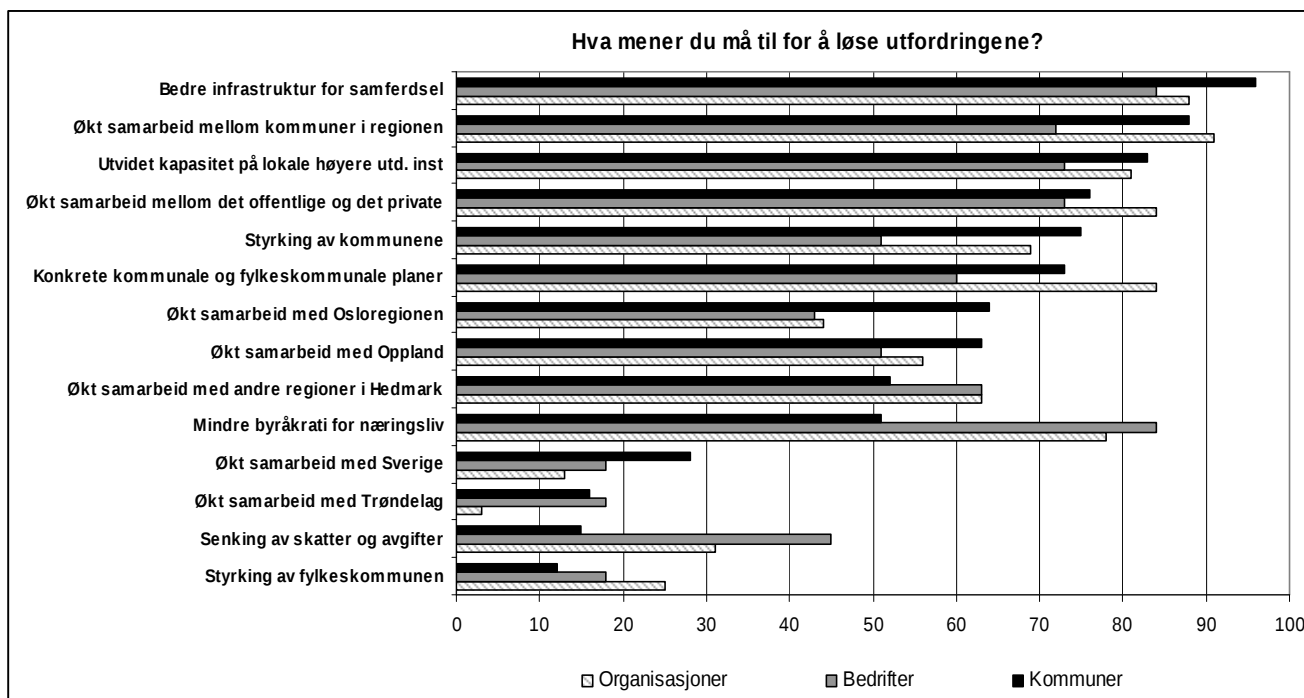
Vi hadde også inkludert et spørsmål om fremtidig geografisk fokus, hvor vi spurte ”Hva er det viktigste geografiske området din virksomhet jobber mot i 2040” og hvor respondenten selv måtte fylle ut. I figuren nedenfor viser vi hva som var de områdene som ble oppgitt (lokale organisasjoner utelatt, fordi disse mest sannsynlig er lokalt orientert), i reelle tall.

Figur 11 Hva er det viktigste geografiske området din virksomhet jobber mot i 2040? Antall respondenter som oppgir følgende alternativ, i reelle tall (flere svar mulig).

I figuren er svaralternativene ordnet fra et internasjonalt fokus (venstre) til et lokalt fokus (høyre). Det lokale fokuset er tydelig, mange trekker fram Hamarregionen og Hamar. Ellers ser vi at det sørlige fokuset mot Osloregionen og Akershus er sterkest blant respondentene fra kommunene, og nesten fraværende hos respondentene fra bedriftene. Bedriftene har i større grad enn kommunerespondentene et nasjonalt og internasjonalt fokus.

Nå skal vi kort tilbake igjen til hvordan respondentene vurderer hva som må til for å løse utfordringene Hamarregionens utfordringer. Hvordan er rangeringen av disse løsningene? I figuren nedenfor er løsningene rangert etter det flest av bedriftene anser som viktige løsninger.

Figur 12 Rangering av løsninger. Prosentandel som oppgir "Viktig" (N=97/51/32)

Ikke uventet er det å *bedre infrastruktur for samferdsel* som blir trukket frem som en av de viktigste løsningene på regionens utfordringer. De fleste kommuner (96 prosent), organisasjoner (88 prosent) og bedrifter (84 prosent) oppgir dette. Det største flertallet av organisasjonene oppgir *økt samarbeid med kommuner i regionen* (91 prosent), noe kommunene har som nummer to (88 prosent). Bedriftsrespondentene vurderer i tillegg *mindre byråkrati for næringslivet* som en viktig løsning (84 prosent). Styrking av fylkeskommunen vurderes som den minst viktige løsningen.

I spørreundersøkelsen ble det også åpnet for andre innspill til hvordan man kan løse utfordringene Hamarregionen står overfor. Respondentene fra *kommunene* trakk frem:

- Folkehelse og forebyggende arbeid – livskvalitet!
- Belønne spisskompetanse og kreativitet hos gründere
- By- og tettstedsutvikling
- Legge ned fylkeskommunen, slå sammen kommuner

Respondentene fra *bedriftene* kom med følgende innspill:

- Skape et kollektivtilbud som er tilpasset befolkningen, og som ikke bare er tilpasset politikernes budsjetter

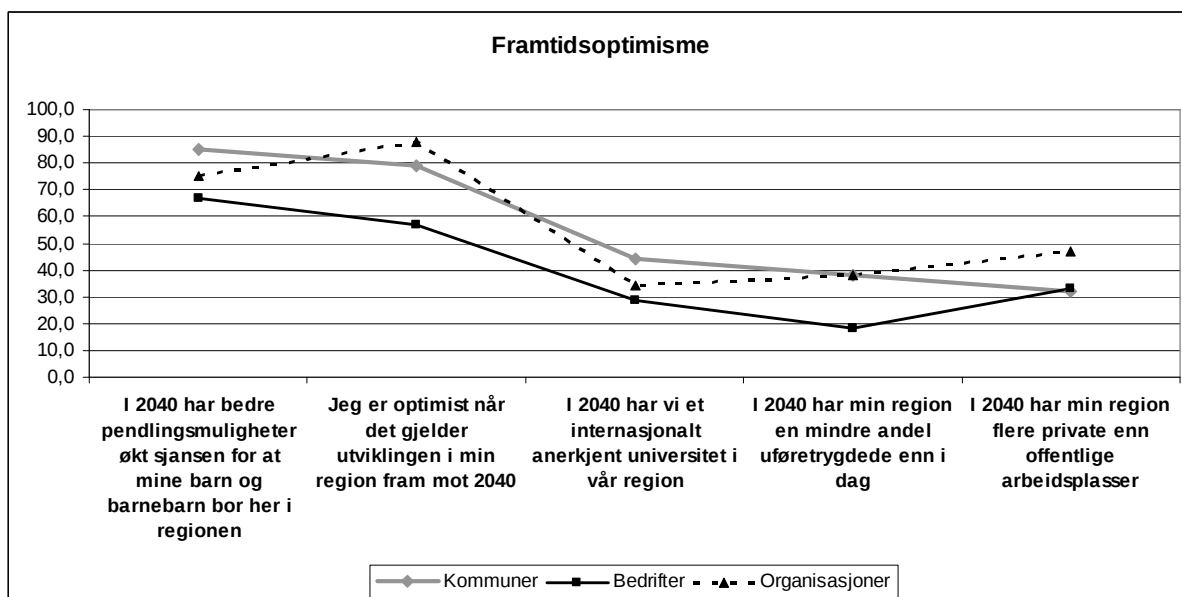
- For store innkjøpssamarbeider gir mye til få aktører – unngå dette.
- Legge ned fylkeskommunen, slå sammen kommuner
- Bredere tilbud på høyskolene (IT og Øk.ad.fag)
- Tilgang på kapital for unge vekstbedrifter er et stort problem, det må bli flere private investorer som tar risiko
- Økt selvbylde

Lokale organisasjoner kom med følgende innspill:

- Redusere kommunale avgifter
- Utvikle utdanningsinstitusjonene
- Asfalt på alle bygdeveier som mangler fast dekke

2.4 Framtidas Hamarregion

Er aktørene i Hamarregionen optimistiske når det gjelder framtidig utvikling av regionen? I spørreundersøkelsen inkluderte vi flere spørsmål som skulle fange framtidsoptimisme og – pessimisme. I figuren nedenfor presenterer vi hvordan respondentene stilte seg til optimistiske påstander om regionens framtid, hvor prosentandelen som svarte "Svært enig"/"Enig" er oppgitt.

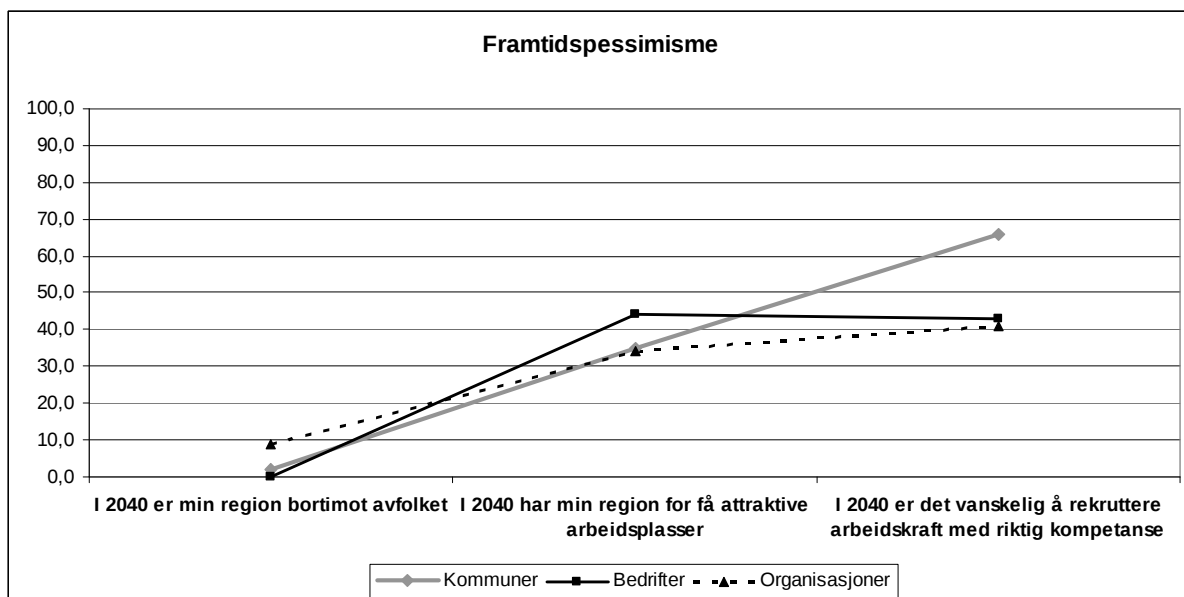

Figur 13 Framtidsoptimisme - Hamarregionen. Prosentandel som oppgir "Svært enig" og "Enig" (N=97/51/32)

Resultatene indikerer en betydelig fremtidsoptimisme i Hamarregionen, men resultatene er ikke entydige. Et klart flertall av respondentene fra både bedrifter (67 prosent), organisasjoner (75 prosent) og kommuner (85 prosent) tror at deres barn og barnebarn får økt sjanse til å bo i regionen i 2040 på grunn av bedre pendlingsmuligheter. Likeledes oppgir 88 prosent fra organisasjonene, 79 prosent fra kommune og 57 prosent fra bedriftene at de er optimistiske når det gjelder utviklingen i regionen fram mot 2040.

Likevel er det bare et mindretall som tror at man har klart å redusere andel uføretrygdde eller har flere private enn offentlige arbeidsplasser i regionen i 2040, har fått et internasjonalt anerkjent universitet til den tid og har flere private enn offentlige arbeidsplasser. Respondentene fra bedriftene er gjennomgående mindre optimistiske enn kommunene og organisasjonene.

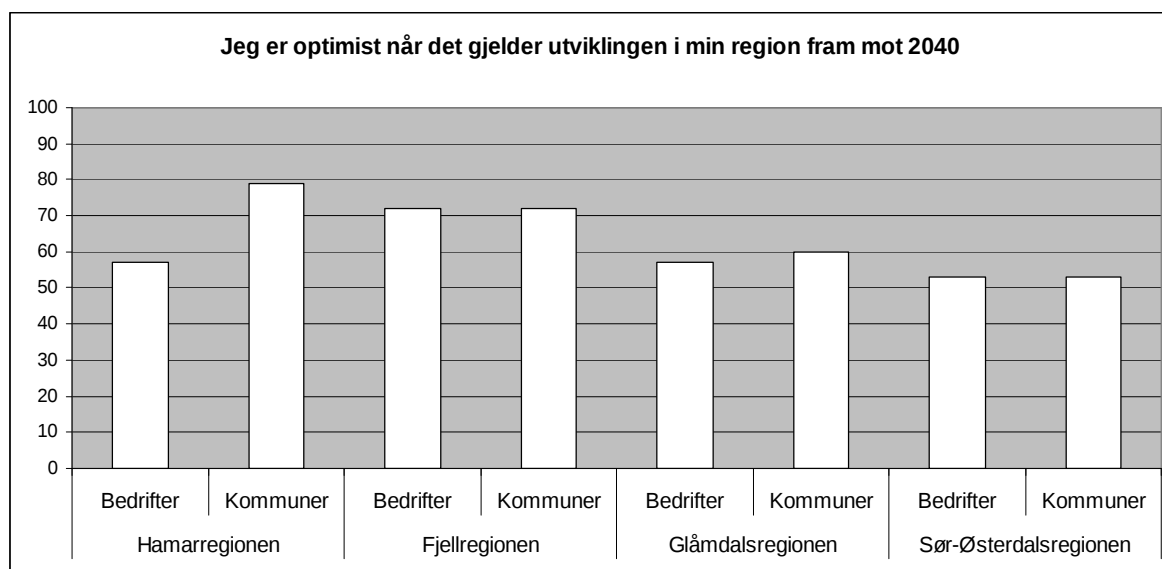
Spørreundersøkelsen inneholdt også spørsmål som var eksplisitt pessimistiske til den framtidige utviklingen i regionen. I figuren nedenfor presenteres funnene fra tre spørsmål.

Figur 14 Framtidspessimisme - Hamarregionen. Prosentandel som oppgir "Svært enig" og "Enig" (N=97/51/32)

Som figuren viser er ikke pessimismen dominerende, og her er bedriftene, organisasjonene og kommunene relativt samstemte. Nesten ingen stiller seg bak det mest pessimistiske framtidsscenarioet; at regionen er bortimot avfolket i 2040. Flere, men fremdeles et mindretall, tror regionen har for få attraktive arbeidsplasser i 2040 (44 prosent fra kommunene, 35 prosent fra bedriftene, 34 prosent fra organisasjonene). Når det gjelder rekruttering av arbeidskraft med riktig kompetanse er pessimismen tydeligere. Her oppgir hele 66 prosent fra kommunene at de tror dette vil være vanskelig i 2040, mens 43 prosent av bedriftene og 41 prosent av organisasjonene oppgir det samme. Dette bildet stemmer godt overens med funnene i de forrige spørsmål, hvor tilgang på arbeidskraft med riktig kompetanse blir rangert som en av de største utfordringene.

Hvordan ser så framtidsoptimismen i Hamarregionen ut sammenliknet med de andre tre regionene i Hedmark? Er den sterkere eller svakere enn det man finner andre steder? Figuren under viser den regionvise fordelingen av de som oppfatter seg som optimist på regionens vegne. Her er kun bedrifter og kommuner inkludert.

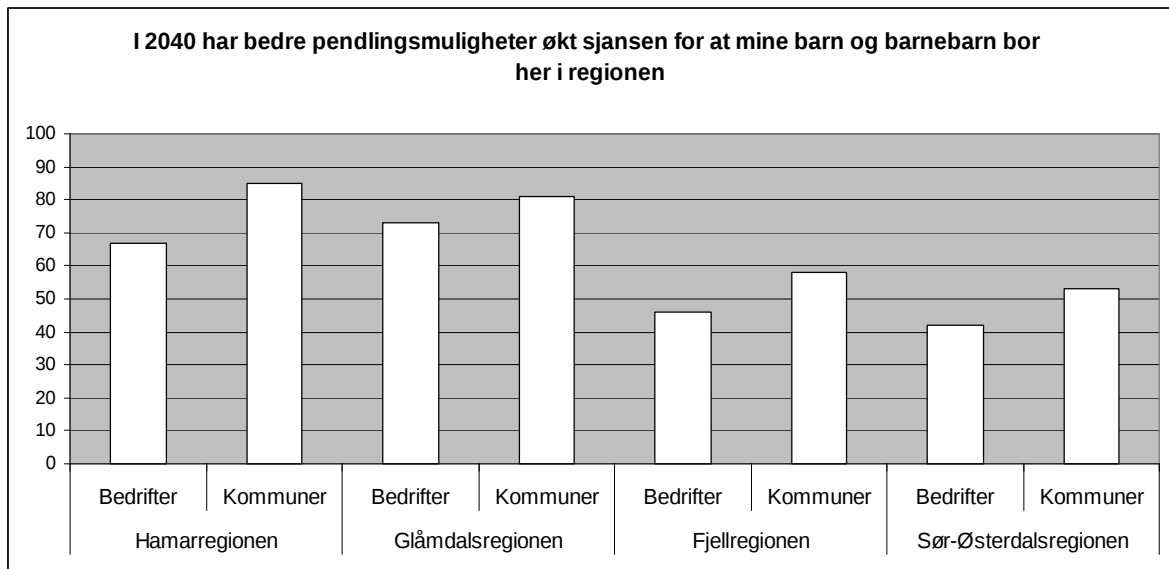

Figur 15 Jeg er optimist når det gjelder utviklingen i min region fram mot 2040. Regionvis fordeling. Prosentandel som oppgir "Svært enig"/"Enig" (N=292/256)

Her ser vi at det er Hamarregionen og Fjellregionen som er mest optimistiske på sin regions vegne. I Hamarregionen er det stor differanse mellom inntrykket til respondentene fra kommunene, hvor 79 prosent er optimistiske, og bedriftene, hvor 57 prosent rapporterer det samme. I Fjellregionen er respondentene fra bedriftene og kommunene påfallende samstemte, 72 prosent oppgir at de er optimistiske når det gjelder utviklingen av regionen fram mot 2040. Glåmdalsregionen ligger på tredjeplass, med henholdsvis 57 prosent (bedriftene) og 60 prosent (kommunene), mens Sør-Østerdalsregionen er den regionen hvor færrest oppgir å være optimistiske (53 prosent av både bedrifter og kommuner).

Vi har tidligere sett at infrastruktur for samferdsel oppgis som en av de sentrale utfordringene i alle regioner, og som en viktig løsning for å sikre utvikling i regionene. Hvordan varierer optimismen rundt en bedring av infrastruktur fremover? I figuren under viser vi resultatene fra spørsmålet som omhandler bedre pendlingsmuligheter og muligheter til å bosette seg i regionen.

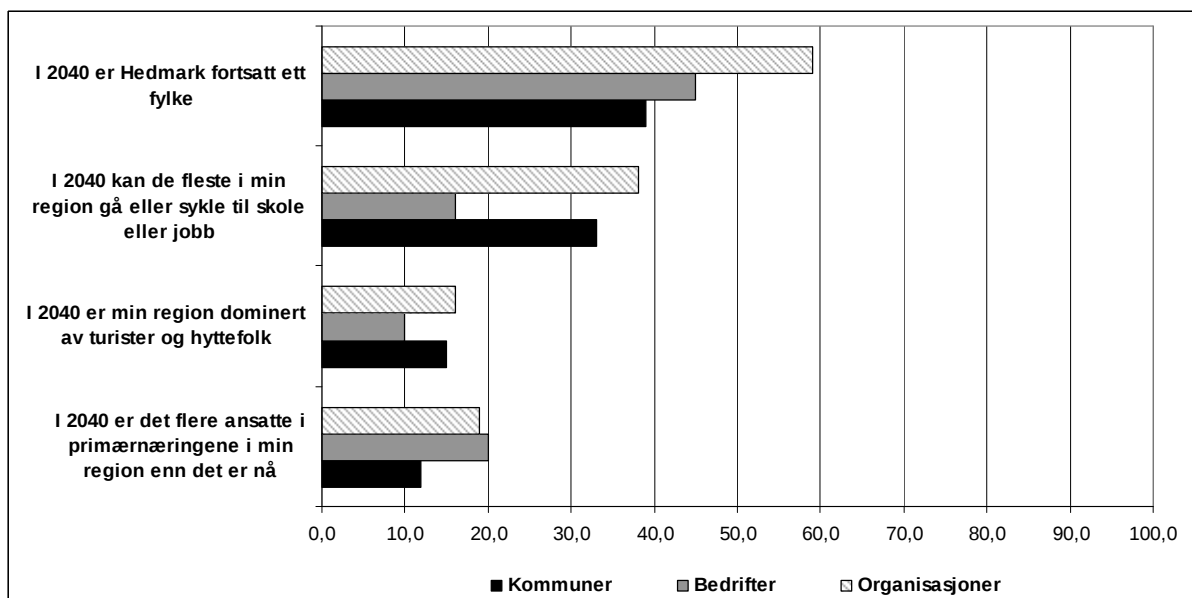
Her er kun bedrifter og kommuner inkludert.

Figur 16 I 2040 har bedre pendlingsmuligheter økt sjansen for at mine barn og barnebarn bor her i regionen. Regionvis fordeling. Prosentandel som oppgir "Svært enig"/"Enig" (N=292/256)

Også her ser vi at det er Hamarregionens kommunerespondenter som er mest optimistiske når det gjelder bedring av pendlemuligheter og muligheter for å bosette seg i regionen, noe 85 prosent oppgir. Bedriftene i Hamarregionen er litt mer avventende, men hele 67 prosent oppgir at de er enige i utsagnet. Her ser vi at Glåmdalsregionen kommer som nummer to, og her er respondentene fra bedrifter og kommuner mer samstemte; med henholdsvis 73 prosent og 81 prosent. Både Fjellregionen og Sør-Østerdalsregionen er langt mer avventende når det gjelder bedring av pendlemulighetene enn de andre to regionene.

Tilslutt i spørreundersøkelsen til inkluderte vi påstander om andre utviklingstrekk som respondentene skulle forholde seg til, og resultatene for Hamarregionen presenteres nedenfor.

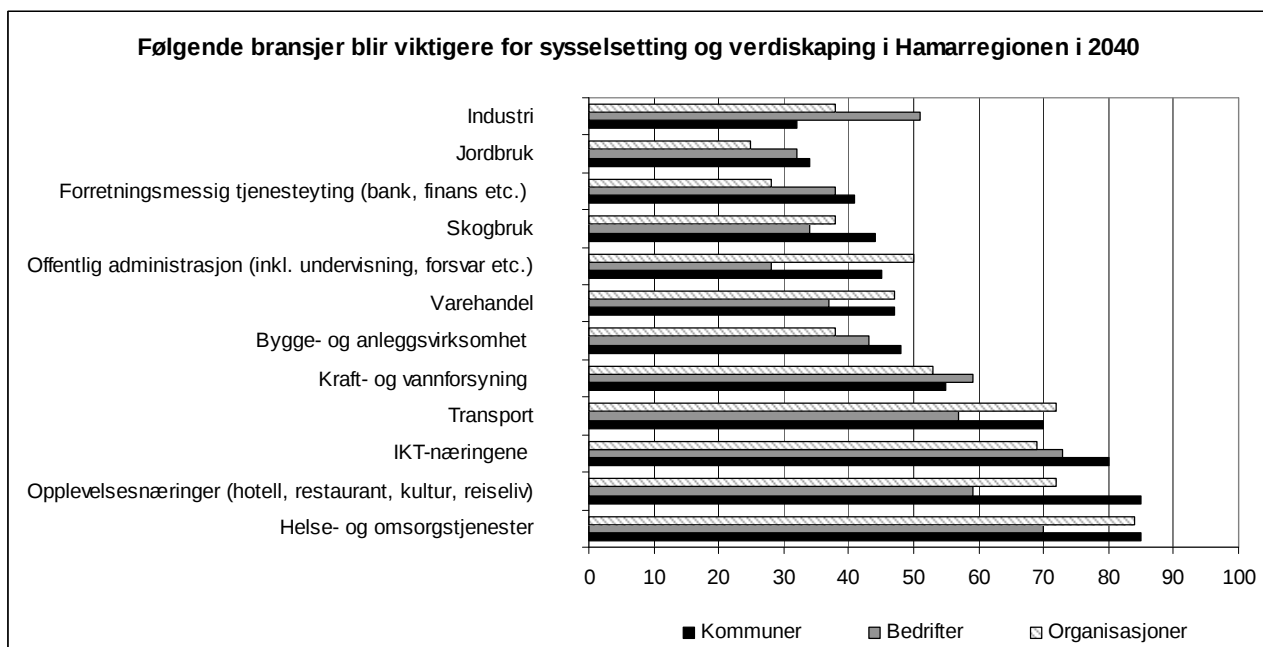

Figur 17 Andre utviklingstrekk - Hamarregionen. Prosentandel som oppgir "Svært enig" og "Enig" (N=97/51/32)

Under halvparten av respondentene fra kommunene og bedriftene tror at Hedmark vil fortsette å eksistere som et fylke i 2040, mens et flertall av organisasjonene tror at fylket vil eksistere. Få tror imidlertid at reiselivs- og opplevelsesnæring har blitt så dominerende at regionen vil være dominert av turister og hyttefolk. I og med at regionen står overfor viktige folkehelseutfordringer (unge uføre etc.) la vi også inn spørsmål om fysisk aktivitet, og spurte om det var sannsynlig at det var blitt tilrettelagt slik at de fleste i regionen kunne gå eller sykle til jobb og skole i 2040. Det var det svært få av respondentene fra bedriftene som hadde tro på, mens rundt en tredjedel av respondentene fra organisasjoner og kommuner var enige i påstanden. Det var heller ikke mange som trodde at det vil skje en endring i utviklingen i primærnæringene slik at det ville bli flere ansatte i primærnæringene enn det er i dag.

2.5 Framtidas næringer i Hamarregionen

Vi ønsket også å vite noe om hvordan Hamarregionens kommuner og bedrifter ser for seg den framtidige næringsstrukturen i regionen, og la derfor inn spørsmål om hvilke bransjer man antar vil bli viktigere for sysselsetting og verdiskaping i regionen i 2040.

Figur 18 Framtidas næringer i Hamarregionen. Prosentandel som oppgir "Mye viktigere" og "viktigere" (N=97/51/32)

At helse- og omsorgstjenester kommer på topp kan ikke komme som noen overraskelse, med tanke på det vi vet om framtidens demografi i regionen. Dette er en tendens vi også finner igjen i de andre regionene i Hedmark. Noe mer overraskende er det kanskje at opplevelsesnæringer

oppgis av hele 85 prosent av kommunene og 72 prosent av organisasjonene som en bransje som vil bli viktigere framover, noe som kan tyde på at bransjen har et betydelig uforløst potensial. Likevel vurderes ikke dette potensialet som like stort av bedriftene (59 prosent). Respondentgruppene er mer samstemte i å forvente at IKT-næringen blir viktigere for sysselsetting og verdiskaping i Hamarregionen framover, noe hele 80 prosent fra kommunene, 73 prosent fra bedriftene og 69 prosent fra organisasjonene oppgir. Et annet interessant funn er den store differansen mellom bedrifter på den ene siden og kommuner og organisasjoner på den andre siden når det gjelder forventninger til industri. Her forventer 51 prosent av bedriftene at bransjen vil bli viktigere, mens bare 32 prosent av kommunerespondentene og 38 prosent av organisasjonsrepresentantene oppgir det samme. Det er også verdt å merke seg at mellom 30-40 prosent forventer at primærnæringene, både jordbruk og skogbruk, vil bli viktigere framover-

2.6 Oppsummering

Hva slags bilde har altså Hamarregionens bedrifter, kommuner og lokale organisasjoner av hvordan utviklingen vil bli fremover? De viktigste utfordringene som trekkes frem er *infrastruktur for samferdsel*, tilgang på *arbeidskraft med riktig kompetanse* og *manglende evne til omstilling og nyskapning*. De samme utfordringene trekkes frem i de andre regionene i Hedmark. Hamarregionen skiller seg likevel ut ved at bedrifter, kommuner og lokale organisasjoner er mindre bekymret for befolkningsnedgang enn det de andre regionene er.

Hva må så til for å løse regionens utfordringer? Ikke uventet, siden dette ble trukket frem som en viktig utfordring, blir bedret infrastruktur for samferdsel trukket frem som en av de viktigste løsningene. Vi finner også at et overveldende flertall av alle respondentgruppene opplever at det er et stort potensial for økt samarbeid mellom kommuner i regionen, og oppgir dette som en løsning på regionens utfordringer. Kommuner, bedrifter og organisasjoner er også samstemte i at økt samarbeid mellom det offentlige og private er viktig for å løse regionens utfordringer, noe henholdsvis. Disse funnene kan være en indikasjon på at det er et stort behov for mer samarbeid innad i regionen, både mellom kommuner, og mellom offentlig og privat sektor.

Når det gjelder framtidsoptimisme er Hamarregionen, sammen med Fjellregionen, mest optimistiske. I Hamarregionen er det imidlertid stor differanse mellom inntrykket til respondentene fra kommunene og bedriftene, hvor bedriftene er betydelig mindre optimistiske. Sammenliknet med de andre regionene er Hamarregionens kommunerespondenter mest optimistiske når det gjelder bedring av pendlemuligheter og muligheter for å bosette seg i regionen, mens bedriftene i Hamarregionen er litt mer avventende.

Hvilke bransjer vil så bli de dominerende framover mot 2040? At helse- og omsorgstjenester kommer på topp kan ikke komme som noen overraskelse, med tanke på det vi vet om framtidens demografi i regionen. Dette er en tendens vi også finner igjen i de andre regionene i Hedmark. Noe mer overraskende er det kanskje at opplevelsesnæringer oppgis av et stort flertall av alle respondentgruppene som en bransje som vil bli viktigere framover, noe som kan tyde på at

bransjen har et betydelig uforløst potensial. Likevel vurderes ikke dette potensialet som like stort av bedriftene. Gruppene er mer samstemte i å forvente at IKT-næringen blir viktigere for sysselsetting og verdiskaping i Hamarregionen framover. Et annet interessant funn er den store differansen når det gjelder forventninger til industri, hvor bedrifter er betydelig mer optimistiske på bransjens vegne enn det kommuner og organisasjoner er. En betydelig andel, omkring en av tre, forventer dessuten at primærnæringene, både jordbruk og skogbruk, vil bli viktigere framover.

3 INTERVJUENE - Hvordan intervjuede aktører ser for seg Hamarregionens framtid

3.1 Innledning

Ut i fra et ønske om å få et bredest mulig bilde av regionenes utfordringer og syn på framtiden har vi intervjuet aktører fra mange ulike sektorer. Spørsmålene er ment til å skape en framtidstankegang om deres rolle i år 2040. Det har blant annet blitt spurt om tidshorisonter i planleggingen av driften, om hvilke rammebetingelser en bør ha i framtiden(2040) for at det skal være mulig å oppnå en positiv effekt i regionen, og hvilke utfordringer som kan knyttes til disse. I tillegg har vi spurt om mulighetene regionen har, og hva som kan gjøres for å støtte opp under disse, i tillegg har de svart på spørsmål om regionens framtid og til hvilke områder en har knyttet seg til i år 2040.

Vi har intervjuet følgende aktører i Hamarregionen:

- ✓ Leder, Hamar Handelsstand
- ✓ Direktør, Eidsiva Energi
- ✓ Bygdemotivator, Sans og Samling
- ✓ Daglig leder, Løten lysstøperi
- ✓ Ordfører, Løten kommune
- ✓ Daglig leder, Klevfos industrimuseum
- ✓ Leder, Hedmark reiseliv
- ✓ Daglig leder, Ivar Bråthen mekaniske
- ✓ IBM Hamar, Certified Senior Architect Country Solution Leader
- ✓ Daglig leder, Norsvin

3.2 Tidsperspektiver i planleggingen

Måten å planlegge virksomheten på, spenner fra ½ år til 20 år. En kan se at de som legger langsiktige planer, gjør dette for å kunne ha bedre kontroll på problemstillinger man vet vil komme, det være seg endringer i demografien, eller endringer i naturgrunnlaget/tilgangen til råstoff. De som jobber ut i fra et ½ års til 1 års perspektiv har gjerne dette som et tillegg til en litt mer langsiktig planlegging på 4-6 år. Dette todelte perspektivet på strategisk planlegging kom frem hos mange aktører; *”Vi har en strategisk plan på 3 år, men prøver å tenke 20 år framover. Det gjelder vanlig planarbeid, men ikke når det kommer til langtidsbudsjett, men man må se på selskapet til 2026, se på grunnlaget i framtiden.”*

De som driver utsatte virksomheter må være framsynt i sin planlegging. Dersom en ikke evner å se hva som kan komme til å skje, og ha en plan for å unngå dette, kan en like godt gi opp hele virksomheten. Som en av dem illustrerte; *”Vi må hele tiden være foran, 4-5 år foran. Om ikke kan en bare låse døra.”*

Det å tenke i et 4-6 års perspektiv ser ut til å være vanlig for de fleste vi har intervjuet når det kommer til vedlikehold og strategi, men når det kommer til konkret drift, er tidsplanleggingen på ½-3 år for de fleste. Det er også forskjeller på virksomheter som retter seg mot tilnærmet like kundemasser. I tillegg ser vi at de store og veletablerte virksomheter har en mer langsiktig planlegging enn de små og som i tillegg har en usikkerhet rundt sin videre eksistens.

3.3 Viktige rammebetingelser

I intervjuene går det frem at de viktigste rammebetingelsene for de enkelte virksomheter kan deles inn i seks kategorier. Disse er: natur og naturressurser, transport/kommunikasjon, kompetanse/kompetanseutvikling, næringsstruktur og næringsliv, innbyggere og deres bokvalitet, samt økonomiske rammebetingelser.

En viktig rammebetingelse for aktørene er naturressursene. Det naturgitte fortrinn som Hedmark har i form av ro og fred, frisk luft og masse plass har potensial til å skape nye næringer i skjæringspunktet mellom helse og natur. Naturen er også viktig med tanke på jordbruk og videreforedling av de ressurser som ligger der. Reiselivet i Hedmark er avhengig av fortsatt bevart natur for å trekke kunder i en stadig sterkere konkurranse med andre. Som en av de intervjuede trakk frem; *”Vi har stabilt klima og andre naturgitte fortrinn. Trysil og Ringsaker er Norges største hytteområder og der ligger det et stort potensial”*. I tillegg er forskning på bioteknologi er avhengig av fortsatt drift ved gårdene og som vi ser i punktet over er det også grobunn for nye næringer knyttet opp mot naturressursene.

Transport og kommunikasjon er en av rammebetingelsene som trekkes frem av de fleste intervjuede, og blir også regnet som en av de viktigste rammebetingelsene i de andre tre regionene i

Hedmark. Utviklingen av infrastrukturen framover, både når det gjelder vei, jernbane og kollektivtilbud trekkes frem som viktig for virksomhetene i forhold til hvilken del av landet de vil være orientert mot framover, og hvilken posisjon de kommer til å ha i forhold til disse. Som en av dem sa; *"Jeg vil vite om Rørosbanen er elektrifisert, og om vi har dobbeltspor til Hamar/Lillehammer, om kommunikasjonsmidlene er på plass."* Kommunikasjon som bredbånd/internetttilgang blir også trukket frem som en viktig rammebetingelse.

Videre nevnes tilgang på kompetanse og kompetanseutvikling som viktige rammevilkår for de virksomheter som aktørene representerer. Flere trekker frem at en holdningsendring må til for å få til en heving av kompetansemiljøet. Enkelte trekker frem at det eksisterer en negativ holdning til kompetanseheving og høyere utdanning i regionen, og at folk må bevisstgjøres og vris inn på tankeganger om at utdanning er bra; *"Vi ser på den såkalte Tromsøeffekten eller NTH, der er det blitt veldig fokus på utdanning. Jeg tror ikke noen i eks. Trondheim ikke tenker utdanning, og det er fordi de har universitet der og det har dermed blitt naturlig å tenke på utdanning."* Utdanning har også med videreutvikling av det såkalte klyngemiljøet, som etterspørres av flere av våre informanter, å gjøre. Har man et sterkt universitet eller høyskole i ryggen kan man få til samarbeid og dermed skape nye kunnskapsmiljø.

Næringsstruktur og næringsliv nevnes også som viktige rammevilkår for virksomhetene, som har konsekvenser for om virksomhetene klarer å videreutvikle det de allerede har av ressurser. Her etterlyses særlig et større samarbeid mellom bedrifter, og det offentlige og næringslivet, for å skape grobunn for utvikling og vekst. De intervjuede etterlyser større grad av samarbeid i klynger av bedrifter, gjerne på tvers av fagfelt. En informant sier dette: *"Vi har også ambisjoner om at vi får en bioteknologisk klynge her. Det er litt av det i dag. Noen av våre forskere er på UMB på Ås, og litt omkring ellers, Gravinor, Geno og vi har en egen biobank her i regionen hvor vi samler inn biomateriale. I tillegg har vi jo høgskolen. Men denne klyngen må videreutvikles. For regionen er det viktig at vi får fart i denne gjengen."* Det er ikke bare i forhold til klynger mellom bedrifter en ønsker et samarbeid, men museum og reiseliv ønsker også et samarbeid med lokale bedrifter. Dette vil, i følge informantene, gagne alle parter.

Befolkningsantallet og befolkningssammensetningen er også en viktig rammebetingelse for virksomhetene de intervjuede representerer, både fordi dette representerer arbeidskraft og et marked. Hvorvidt man klarer å få en positiv befolkningsutvikling fremover henger sammen med bokvalitet og arbeidsplasser mener informantene.

Det å kunne vite noe om de økonomiske rammebetingelsene er en forutsetning for å kunne planlegge i god tid. Mange av dem vi har intervjuet er avhengig av andres vilje til å investere i dem, reiselivsbransjen er avhengig av kjøpsterke turister, bedrifter er avhengig av at folk fortsetter å kjøpe varer og tjenester. Primærnæringene er i tillegg avhengige av økonomisk støtte fra både det offentlige; *"Det norske landbruket eksisterer på et minimum. Og vi er avhengig av de rammebetingelser som gis landbruket."*

3.4 Resultatene av søkene – hva vil du finne i regionen i 2040?

Befolkning/bosetting:

- ✓ Innbyggervekst
- ✓ Bosetting basert på markedet. Det er tilbudet i kommunene/regionen som skaper bosetting.
- ✓ Økt innvandring, som igjen løser problemet med mangel på arbeidskraft.

Transport og kommunikasjon:

- ✓ Tettere kommunikasjon både til hovedstaden og nordover.
- ✓ Veisystemene, RV 2,3, 4 Riksveien til Lillehammer, Raufoss-Elverum er kommet på plass.
- ✓ Europeisk toppstandard på bredbånd
- ✓ Rørosbanen er elektrifisert.
- ✓ Transportmulighetene gjør det enklere å komme seg til andre områder. Eks. kunnskapsområder.

Arbeid/kompetanse/næring:

- ✓ Kompetansen er tilstede etter å ha hatt en dugnad.
- ✓ Hamar er en ledende handelsby i regionen.
- ✓ Arbeidsplasser basert på videreutvikling og foredling av naturressurser.
- ✓ At det som går på IT, kunnskap, bank/finans og høyere utdanning er på plass.
- ✓ Vi får et kunnskapsmarked med hovedsete i regionen
- ✓ Det blir lagt til rette for små "clusters".
- ✓ Det satses på kunnskapsintensive nisjevirksomheter.
- ✓ Bedriftene er mer samfunnsorienterte, de bruker lokale aktører i sin virksomhet.
- ✓ Vi får en positiv økonomisk utvikling.

Natur og reiseliv:

- ✓ Naturen er bevart. Sustainability er et begrep som er svært viktig.
- ✓ Reiselivet er internt rettet, mot Oppland, Hedmark, Akershus og til Oslo.

3.5 Utfordringer – Hva kan gjøres?

Hva mener så respondentene er de viktigste utfordringer regionen står overfor fremover mot 2040? Utfordringene som trekkes frem er sterkt relatert til rammebetingelsene som ble identifisert for de enkelte virksomhetene.

- ✓ Befolkningsutvikling og bosetting trekkes frem som en viktig utfordring Hamarregionen står overfor. Her trekker flere av informantene frem at det må jobbes med profile-

ring, både eksternt og internt, slik at man får en større verdsetting av egen region. Som en uttrykte; *"Vi må gjøre Hamarregionen til et mer innbydende sted å bo. Vi må bli dyktigere til å markedsføre oss utenfor regionsgrensene. Ikke skryte, men vise det man har. Vi bør vise en åpenlys identitet utenfor regionen. For regionen har mange gode forutsetninger."* I tillegg legges det vekt på en større satsing på bokkvalitet; *"Kulturtilbudet må økes, dette går litt inn i bokkvaliteten, det er vi tradisjonelt gode på, får man med dette i bokkvaliteten har man kommet langt"*. På den måten vil man kunne klare å opprettholde bosettingen og næringsutviklingen slik at man sikrer og utvikler arbeidsplasser i regionen – og unngår å bli en soveby nær Oslo.

- ✓ Infrastruktur og kommunikasjon nevnes av flere som en stor utfordring for regionen, som er knyttet til flere forhold. For det første er Hamarregionen avhengig av et godt samferdselstilbud (både vei og jernbane) for å utnytte fortrinnet ved å være så nært lokalisert Oslo og Osloregionen. Som en illustrerte; *"Utfordringen er om Hedmark har nye veier og dobbeltspor på jernbanen. Dette forkorter reisetiden i forhold til nå. I 2040 så har vi blitt en forstad til Oslo på godt og vondt. Det er infrastrukturen som teller."* For det andre så er lokaliseringen også en utfordring, i og med at det er et problem av folk ikke stopper innom regionen, men at Hamarregionen fungerer som en gjennomkjøringsregion.
- ✓ Manglende kompetanse og lavt kompetansenivå blir også trukket frem som en viktig utfordring for framtidig regional utvikling. Som en uttrykte det; *"Folk må utdannes! Hedmark er vel ikke av de som har høyes utdannete ungdom i landet. Vi må få kunnskap om forskning."*
- ✓ Videre er manglende omstillingsevne i næringslivet nevnt som en viktig utfordring. Her legger informantene vekt på at det har skjedd en strukturell endring av næringslivet de siste tiårene; *"En etappe ble avsluttet når eks Nestlé og WASA ble flyttet utenlands. Vi bør derfor skape flere arbeidsplasser i handelsstanden."* Hamar bør dermed i større grad utvikle sin posisjon som en handelsby. Flere aktører trekker frem at regionen har en svak innovasjonskultur, og ikke er gode til å ivareta små bedrifter. En del av aktørene mener at dette har sin forklaring i en grunnleggende mental kultur, og at hovedutfordringen er å snu denne; *Utfordringene ligger i mangel på nyskaping og innovasjon. Det ligger ikke i folkeferdet til den tradisjonelle hedmarkingen å være nyskapende og nytenkende. Det ligger i kulturen her, og få snudd den kulturen er det verste. Det er mil-*

*jøet rundt som skaper dette. Ungdommene må få snudd hue inn på dette, og dette har med kunnskapsbygging å gjøre.” I tillegg må man utnytte det naturgitte fortrinn som Hedmark har i form av ro og fred, frisk luft og masse plass til å skape nye næringer i skjæringspunktet mellom helse og natur. En informant sier dette: *Jeg tror kombinasjonen av dette med kulturtilbud og helse i nærhet har et stort næringspotensial. Vi har livsstilsflyktninger. All trafikken som kjører til Sjusjøen, fra det sentrale Østlandet for å være ute i naturen og på ski for å bruke kroppen i frisk luft. Her mangler man kulturtilbud. Og læring om kropp og sjel, at folk får brukt seg selv!*”*

- ✓ De fleste aktørene vi har snakket med trekker i tillegg frem manglende samarbeid mellom det offentlige og private, og mellom aktører i næringslivet som en viktig utfordring regionen står overfor. Næringslivet og det offentlige blir beskrevet som å leve i to forskjellige verdener. Som en av dem sa; *”Vi må få til kollektive samarbeidsinstitusjoner. Vi må konfrontere disse problemstillingene hele tiden både i det offentlige og det private. Det offentlige får ikke med seg disse problemstillingene. Det må en felles mobilisering til. Men dette krever at de er tilstede på riktig sted til riktig tid!”* Flere av representantene fra næringslivet peker i tillegg på at det er liten grad av investeringsvilje i regionen, og at viktige drakrefter mangler. Man finner ikke den samme graden av næringssamarbeid i Hedmark som i nabofylket Oppland; *På Lillehammer for eksempel er klyngevirksomheter i vekst. Raufoss ivaretar også småaktører. Det mangler her. Offentlig sektor må til for å få til dette. Det er et stort potensial vi har.”* Her trekkes fylkeskommunens frem som en aktør som kan skape nettverk og lage nettverksarenaer mellom de ulike miljøene. Andre legger vekt på at fylkeskommunen og kommunene må samarbeide for å tilrettelegge for investeringer i lokalmiljøet. Måtene å tilrettelegge på kan være mange, et eksempel kan være å bedre infrastrukturen.
- ✓ Ødeleggende rivalisering internt i Hedmark trekkes frem som et hinder for å få til utvikling i regionen, og av hele Hedmark generelt. Særlig trekkes lokaliseringskonflikter om sykehus og inn innlandsuniversitetet frem. Flere av informantene mener at slike rivaliseringer forhindrer en mer helhetlig tenkning og samarbeid om regional utvikling.

3.6 Regionens framtid – eksisterer Hamarregionen og Hedmark i 2040?

Ved spørsmål om Hamarregionen kommer til å eksistere i 2040, svarte et flertall av de spurte at de ikke trodde dette. Halvparten av disse mente at Mjøsregionen var mer naturlig som regionsform. Dette er blant annet basert på naturen som er å finne i dette området i tillegg til det rent geografiske, men også fordi Hamar høres for nært Oslo ut, til at de kan ha noen slagkraft. En av de intervjuede sier: *"Skal jeg være helt ærlig? Sånne begreper skaper begrensninger. Hamarregionen kan være noe administrativt, men utad må vi snakke om Mjøsregionen, det er mer slagkraftig enn hamarregionen, det er mer basert på naturen. Folk blir forvirret av begrepet."* Et mindretall av de intervjuede svarer at de håper og tror Hamarregionen kommer til å bestå. En nevner et alternativ til oppbygningen av regionen: *"Ja, Hamarregionen finnes. Kan være seg at de er en kommune, men tror Hamarregionen er der, men det kommer an på hva de gjør."* En annen mener at spørsmålet om regioner ikke er noe viktig sak. Det viktigste er å skjønne at man lever i en verden der det er konkurranse mellom regioner ellers i Norge og verden, og at det ikke må bli noen intern konkurranse.

Hedmark som fylke kommer ikke til å bestå slik vi kjenner det i dag mener flertallet av de som har blitt intervjuet. Majoriteten av disse mener at en sammenslåing med Oppland til et Innlandsfylke eller Innlandsregion er veien å gå i framtiden. Dette kan skape en sterkere part når det gjelder å kjempe til seg ressurser og for å kunne planlegge langsiktig. Som en av dem sa; *"Hedmark fylke er en unaturlig sammenstilling som skaper problemer, internt, og inn mot Oslo. Vi er mer tjent med å ha en stor region med Oppland. Vi må få til en felles løsning, på for eksempel sykehussamarbeid. Når togene går er det vanskelig å komme tilbake."*

De resterende er positive til Hedmark som fylke, en nevner at dette er en region med sterk historie og at den derfor bør bestå. En annen mener at begrepet Innlandet blir for stort. Det at Hedmark kan komme til å bli mindre, ved at noe av nordområdene blir avskallet mot andre fylker er det også en som nevner; *"Det er noe med det administrative. Historisk sett har det vært et område, og vi har også en del historie rundt regionen, dette bør vi fortsatt ha."*

3.7 Geografisk nedslagsfelt

De siste spørsmålene som ble stilt var hvilket geografisk område de rettet blikket mot i dag og hvilket område trodde de at de hadde fokus på i 2040. De intervjuede har i stor grad et større regionalt perspektiv enn bare Hamarregionen. De fleste er orientert mot Østlandet generelt, og Oslo og Akershus spesielt. Som en representant for næringslivet uttalte; *"Vi retter oss i dag mot Oslo, Akershus og Østfold, for her settes ting i gang med en gang"*.

Flere nevner også Oppland. Få forventer at dette vil endre seg fram mot 2040, men flere mener at man i tillegg vil ha en større europeisk orientering på det tidspunkt.

4 Om framsynsverkstedet for Hamarregionen

4.1 Innledning

Det tredje regionale framsynsverkstedet i "Framsyn i Hedmark" ble avholdt på Rica Hotell Hamar den 1. juni 2010. Hedmark fylkeskommune og regionrådet for Hamarregionen sto for det praktiske arrangementet, og forskere fra Østlandsforskning og Norsk institutt for by- og regionforskning hadde det faglige ansvaret. Det var 31 deltagere på framsynsverkstedet, i tillegg til forskerne og de involverte fra Hedmark fylkeskommune. 19 politikere og høyere tjenestemenn fra de fire kommunene deltok, sammen med representanter fra LO og NHO, Rådet for likestilling for funksjonshemmede og Innvandrerrådet i Hedmark, tre større bedrifter, Jernbaneverket og Hamarregionen utvikling. Framsynsverkstedet hadde en hel dag til disposisjon, og varte fra 1000-1530.

4.2 Opplegget for dagen

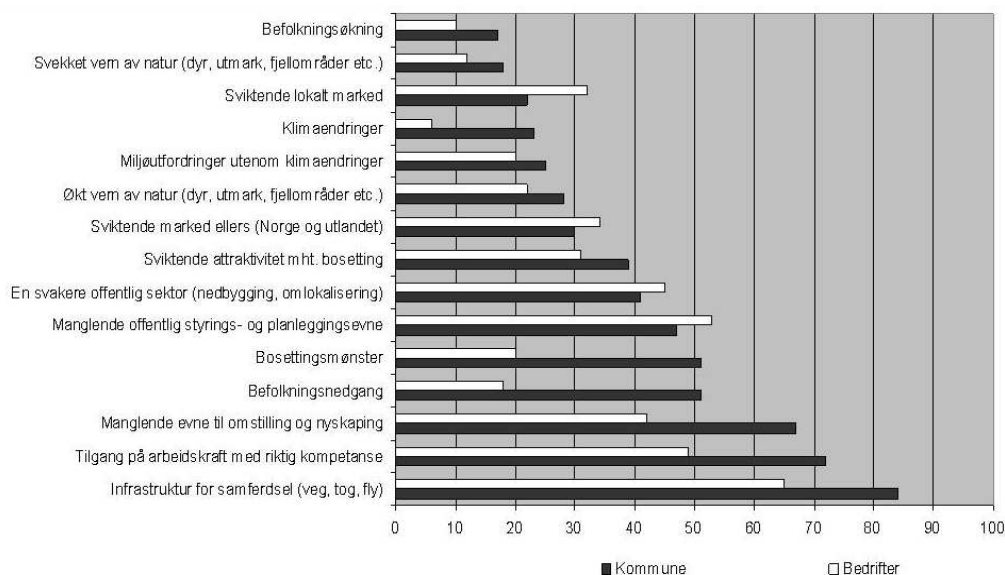
Dette framsynsverkstedet fant sted på et tidspunkt da innsamlingen av data nærmet seg ferdigstillelse, og "Bakgrunnsnotatet" for Hamarregionen forelå i utkast før verkstedet. Etter innledende velkomst ved ordfører i Ringsaker Anita Ihle Steen og assisterende fylkesdirektør Sigurd Skage ble det gjennomført en kort runde med presentasjoner rundt bordene.² Deltagerne var plassert etter geografisk tilhørighet, i et forsøk på å skape homogenitet. Deretter ga en forsker fra ØF en presentasjon av data fra bakgrunnsnotatet, inklusive opplysninger om utvalg, svarprosent mv. Det ble åpnet for spørsmål. Hensikten med spørsmål mv. var å etablere et legitimitetsgrunnlag for datamaterialet og få brakt på bane eventuelle innvendinger til materialet. Dette ble sett på som viktig siden grunnlagsdataene spilte en betydelig rolle i dagens arbeid. Opplegget så langt var dermed ganske tilsvarende det som ble brukt i det foregående verkstedet, i Kirkenær.

Den første runden med gruppearbeid fant sted fra ca. 1100 og fram til lunsj 1230. Kjernepunktet i opplegget var svarfordelingen fra en survey til regionalt næringsliv og kommunene i regionen (politikere og ledende tjenestemenn). I denne surveyen ble respondentene bedt om å indikere

---

² Gruppene ble delt inn i to og to, hver person fikk ansvar for å presentere sin sidemann for de andre rundt bordet.

hva de så på som de viktigste utfordringene for framtidig utvikling av regionen. Man fikk anledning til å krysse av for viktig, verken/eller eller lite viktig på i alt 15 forhåndsdefinerte utfordringer. Den prosentvise fordelingen av respondenter som indikerte ”viktig” på den enkelte av disse utfordringene ble presentert for deltagerne, og er gjengitt nedenfor.

Figur 19 Svarfordeling på ”store utfordringer”. Kilde: Survey til regionalt næringsliv og kommunale politikere/ledende tjenestemenn (N=)

En forsker fra ØF gikk gjennom noen hovedpunkter i grunnlagsdata for hver av disse utfordringene. Deretter introduserte en forsker fra NIBR opplegget for gruppearbeidet. Som ved forrige verksted satt deltagerne i grupper i et felles plenumsrom, for å muliggjøre vekslning mellom plenum og gruppe. Hvert bord hadde en bordleder fra ØF, NIBR eller HFK, som arbeidet ut ifra skriftlige instruksjoner som var utdelt og gjennomgått på forhånd. Bordlederen hadde ansvar for å føre referat fra sin gruppe, og det er disse referatene som blir lagt til grunn i de etterfølgende avsnitt.

Deltagerne ble orientert om at vi var på utkikk etter forhold som er viktige for regionens framtidige utvikling, men som det er knyttet usikkerhet til. Deretter ble de bedt om å vurdere de 12 utfordringene som var inkludert i surveyen og tenke over om det er andre utfordringer enn disse som burde tas i betraktning. Som på foregående verksted brukte bordlederne en metode hvor deltagerne først skulle tenke seg om i stillhet og notere på et eget ark, deretter ble det tatt en runde rundt bordet hvor dette ble lest opp. (Deltagerne hadde fått utdelt et ark hvor de 15 opprinnelige utfordringene var listet opp, og hvor nye kunne føres på.) Hensikten var å sikre at alle kom godt til orde. Etter en kort diskusjon noterte bordlederne de nye forslagene opp på sin liste over de 15 utfordringene som var inkludert i surveyen.

Deltagerne ble deretter bedt om å rangere utfordringene etter viktighet, ved å dele ut poeng. Viktigste utfordring fikk seks poeng og så videre ned til sjettede viktigste. Bordlederen skulle så innhente poengene og lage en samlet rangering for gruppa.

Gruppene fikk jobbe videre med de seks utfordringene de selv syntes var viktigst i det siste gruppearbeidet før lunsj. Oppgaven var å ta for seg de seks viktigste spørsmålene ett for ett, og diskutere følgende spørsmål:

Hva er de realistiske ytterpunktene for denne utfordringen i Hamarregionen i 2040? Hvor galt eller hvor bra kan det gå 30 år fram i tid? Og vil det slå ut forskjellig i ulike deler av Hamarregionen?

Dermed ble det seks mini-diskusjoner på hvert bord fram mot lunsj, som ble ledet og referert av bordlederen.

Etter lunsj ble sammensetningen av gruppene beholdt uendret dagen gjennom. Dette skyldtes erfaringene fra verkstedet i Kirkenær. En forsker fra ØF gikk kort gjennom de sju ”pilarene” som ble identifisert i en regional utviklingsanalyse for Hamar.³ Disse er:

1. Økt befolknings- og næringslivsvekst gjennom tilflytting fra Oslo-området
2. Hurtigere kommunikasjoner mot hovedstaden og Gardermoen
3. Hamar: Utvikling mot Innlandshovedstad og regionsenter
4. Hamar: Urbanisering og fortetting av sentrum
5. Utvikling av næringsklynger og etablererkultur
6. Hamar: utdanningssenter, studentby, ungdomsby
7. Et dynamisk og utadrettet image

Disse pilarene ble fordelt mellom bordene, slik at hvert bord fikk en pilar. Deretter ble deltagerne bedt om å se på ”sin” pilar i forhold til de seks ”store spørsmålene” som hadde blitt diskutert før lunsj. Bordlederne ga deltagerne følgende oppgave:

Nå vil jeg gjerne at dere tenker over hvilken betydning denne store utfordringen har for [pilaren vår]. Hvordan kan utviklingen på den store utfordringen fram mot 2040 påvirke [pilaren vår], og hva kan vi gjøre for å påvirke dette.

Også disse mini-diskusjonene ble referert av bordlederen.

4.3 Resultater fra framsynsverkstedet: De viktigste store spørsmål

Følgende referat er referat fra diskusjonene i gruppene rundt de viktigste utfordringene som gruppene anså som viktigst ut fra metoden som ble referert over. Vi har her valgt å samle disse

---

³ Regional Utviklingsanalyse (’næringsanalysen’). Agenda Utredning & Utvikling AS, april 2002

tematisk og ikke identifisere gruppene. Utfordringene vi fokuserer på kom fram i det innledende arbeidet, men referatene her representerer ikke konsensus på verkstedet. Referatene under er ikke et forsøk på å vise “sannheten” om framtidig utfordringer i regionen, men vise ulike forståelser av hvilke utfordringer man har, og hvordan man kan løse disse. De er altså ikke “autoritative”, men innspill til debatten om hva som må til for å få fortsatt vekst i regionen. Først presenteres resultatet av “avstemningen” over utfordringer for hver gruppe, så følger tematisk gjennomgang de viktigste utfordringene som ble debattert i gruppene før vi gir en kort oppsummering av “de store utfordringer”.

4.3.1 Resultater av “avstemningen”

Gruppenes rangeringer av de viktigste store spørsmålene er gjengitt nedenfor. Listene er prioritert, med viktigste spørsmål øverst.

Gruppe 1

1. Infrastruktur for samferdsel
2. Sviktende attraktivitet mht. bosetting (inkludert stedskvaliteter)
3. Klimaendringer
4. Integrering
5. Manglende evne til omstilling og nyskaping (inkludert innovasjon på tvers)
6. Riktig organisering av forskjellige offentlige forvaltningsnivå

Gruppe 2

1. Verdier
2. Infrastruktur
3. Manglende evne til omstilling
4. Svakere offentlig sektor
5. Regionen

Gruppe 3

1. Infrastruktur for samferdsel
2. Tilgang på riktig kompetanse
3. Manglende evne til omstilling og nyskaping
4. Samhandling, offentlig grenser, tillegg
5. Dra nytte av transittposisjon (stoppe turister etc.), tillegg
6. Bosettingsmønster

Gruppe 4

1. Infrastruktur
2. Kompetanse
3. Befolkningsvekst/-sammensetning
4. Bedre attraktivitet for bosetting
5. Integrering
6. Sviktende marked

Gruppe 5

1. Infrastruktur for samferdsel
2. Manglende politisk vilje/ Svakere offentlig styrings og planleggingsevne
3. Tilgang på riktig kompetanse
4. Mer effektiv offentlig sektor/ manglende offentlig styrings og planleggingsevne
5. Mobilisere arbeidskraftsressursene

4.3.2 Infrastruktur

En gruppe beskrev et verste scenario hvor det ikke er noe vedlikehold og utvikling på veier og jernbane. Det vil føre til at man ikke får konkurransedyktig infrastruktur i forhold til ”konkurrerende” regioner, dette gjelder også elektronisk infrastruktur. En annen gruppe framhevet at det verste scenarioet innebærer at planprosessene ikke stopper, og at diskusjonen om to spor jernbane eller fire felt motorvei fortsatt går. En tredje gruppe mente at i et negativt scenario bygges jernbanen ut i seksjoner. Det ble påpekt at man [i sin tid] klarte å bygge Bergensbanen, og dette er en tankegang man bør komme tilbake til.

En gruppe la vekt på at man må få en beslutning om dobbeltsporet jernbane til Lillehammer vs høyhastighetstog. Denne gruppen så et dilemma mellom å ta tilbake strandlinjen langs Mjøsa vs å redusere reisetiden. En annen gruppe var opptatt av at man bør starte utbygging av høyhastighetstog, men også dobbeltspor hvor toget kan stoppe på flere stasjoner. Elektrifisering av Rørosbanen er også et viktig tiltak for å bedre knytte Østerdalen(e) mot Hamarregionen. Dette er svært viktig om man har ambisjoner om å være ”innlandshovedstaden”. Men det er også viktig med tilknytting mot Oslo: Skal Hamarregionen lykkes, må transport av personer og gods bør være minst like rask og god her, som i de andre regionene som ligger i samme avstand rundt Oslo. Det er derfor svært viktig å holde trykket oppe mot sentrale myndigheter for å holde fokuset nordover, ikke bare sørover.

En gruppe framholdt at det beste som kan skje for regionen er at det blir en times reisevei til Oslo, noe som vil i følge gruppen gi ”et reelt valg” om å bosette seg i regionen, også for de som har jobbene sine i Oslo-regionen. Skal man oppnå dette er det ikke bare viktige med raske tog, stabilitet er også svært viktig. I dag er manglende stabilitet et problem. ”En time til Oslo med bil, halvtime med tog, 0 sek til verden (på nett)” ble lansert som en bra overskrift for framtiden i regionen.

Selv om inntektene til staten er svært gode, ble det likevel hos en gruppe argumentert for at staten holder igjen penger til infrastruktursatsinger. Dette fører til at det blir en (usunn) konkurranse mellom regioner om penger til infrastruktur – det mangler en vilje til å satse på store prosjekt som virkelig monner, ble det påpekt. Man må tørre å satse på enkeltprosjekt, og så gjøre de fullstendig ferdig. Men det krever at man driver helhetlig planlegging – på tvers av alle forvaltningsnivå.

En gruppe foreslo ”dra nytte av transittposisjon” som eget ”stort spørsmål” her. Man la vekt på å utnytte mulighetene som ligger i nærheten til Gardermoen. Man kan skape et lite norsk Rot-

terdam, med Gardermoen i den ene enden. Utfordringen blir å få folk til å stoppe og legge igjen penger. En gruppe hevdet spesielt at regionen er for dårlig på å få maksimalt ut av folk ”i en time”, over kort tid. Man må ikke nødvendigvis ha overnattinger for å generere profitt.

Totalt sett ble samhandling pekt på som spesielt utfordrende med tanke på infrastruktur. Man må klare å samhandle for å få til god infrastruktur. Dette krever et bedre regionalt samarbeid, og det krever tøffe politikere.

4.3.3 Kompetanse

Det å tiltrekke riktig kompetanse, samt utvikle kompetansen i regionen, ble sett på som helt avgjørende for å få en fortsatt positiv utvikling. Kompetanse som begrep ble først problematisert i flere grupper. Hvilke typer kompetanse vil framtiden kreve? Og hvordan skal man skaffe seg kompetansen? Skal den utdannes lokalt, eller må man satse på innflytting, kanskje må man til og med satse mest på utenlandsk innvandring for å dekke kompetansebehovet?

En gruppe viste til at man i spørreundersøkelsen viste at bedrifter i mindre grad enn kommunale aktører var bekymret for kompetanse som utfordring for framtidig utvikling; dette ble forklart med at bedriften i større grad kan kjøpe kompetansen eksternt – og at bedrifter i større grad kan flytte virksomhet til der man får tak i riktig kompetanse. Her lå det en stor utfordring som flere grupper pekte på, hvis regionen ikke har riktig kompetanse, blir det en ond sirkel med tanke på å tiltrekke seg næringsliv. Derimot vil en satsing på kompetanse kunne skape en god sirkel. Skal man skaffe seg riktig kompetanse, må man være attraktivt for de med den kompetansen regionen trenger. En satsing på kultur og fysisk oppgradering av sentrumsområder, for eksempel, vil slik også være et kompetansetiltak.

Når det gjelder høyere utdanning pekte en gruppe på at det nå i hovedsak fantes utdanningstilbud retta mot offentlig sektor i regionen, men at man må tenke videre for også å dekke det private næringslivs behov. Det gode høyskolemiljøet i regionen ble sett på som en styrke, men det ble også framhevet at man måtte etablere nettverk til andre kompetansesentre, som bedre kunne dekke behovene i næringslivet, slik som spesielt NTNU og Gjøvik-miljøet.

En annen gruppe viste til at andelen med høyere utdanning øker i alle sektorer. Spesielt ble det pekt på at det er et etterskudd i regionen på utdanning innen merkantile fag og ingeniørfag. Vi må derfor søke en utdanningsstruktur i 2040 som matcher næringsstrukturen i 2040. Det inkluderer høyst trolig å øke den generelle kompetansen, ikke bare øke andelen med høyere (relevant) utdanning. For å få til det, må man se på drop-out, disse som faller ut av videregående skole må også få en mulighet. Næringslivet vil trenge flinke fagarbeidere og folk uten høyere kompetanse også i 2040. Skal man skape vinnerregioner, er gode fagarbeidere like viktig som mange med høy utdanning, ble det hevdet. Det er viktig at ikke alle sluses inn på et akademisk spor; at det fortsatt finnes håndverkere og folk som kan ta et tak fysisk. Et fokus på kompetanse må ikke bety at det ikke er akseptert å ønske seg andre typer kompetanse enn høyere utdanning. Dette er det svært viktig å få bevissthet rundt, spesielt i grunnskolen.

”Høy kompetanse vs. riktig kompetanse” er en avveining flere grupper kom inn på. En gruppe påpekte at hva som er ”riktig” vil forskyve seg. Det er derfor vanskelig å politisk vedta hvilke utdanninger man skal satse på. Man må likevel tenke robusthet og praktisk. Hvordan blir Moelven en bedre bedrift med Innlandsuniversitetet? Det er det man må spørre seg. Det er også sentralt å ikke bare fokusere på høyere utdanning, men ha fokus også på de yngre. Skal man skape gode holdninger til kompetanse må man begynne på barnehagenivå, ble det hevdet. Dette krever at kommunene og fylkeskommunen satser på å utvikle gode kvalitative tilbud innen utdanning.

En annen gruppe påpekte at hvis riktig kompetanse ikke er tilgjengelig, vil ikke kommunene klare å levere lovpålagte oppgaver og tjenester: Dette inkluderer for eksempel kloakk, vann, veg, helsetjenester. Det vil medføre at samfunnet ikke får en ønskelig utvikling, noe som igjen vil svekke attraktiviteten til regionen.

En gruppe hevdet at det i for liten grad snakkes om arbeidsplasser som Gardermoen genererer, selv om trafikken på Gardermoen vil dobles innen 2040, i følge prognosene. De vil ha mer fokus hos fylkeskommunen mot hvordan Gardermoen kan utnyttes best mulig. Det blir kort vei ut i verden, dette gir kompetansebehov. Gardermoen er en internasjonal arbeidsplass, tilgjengelighet til markeder internasjonalt er effekter. Regionen vil bli bostedsområde for næringsliv sentrert rundt Gardermoen.

Det ble også pekt på at man måtte bli bedre til å utnytte kompetansen som allerede eksisterer i regionen. Her var det spesielt fokus på industrien, der noen pekte på at kompetanse ikke blir utnyttet godt nok – det er et stort uforløst potensial, ble det hevdet. Men det er ikke bare industrien som er viktig. Gruppen hevdet at regionen har hatt det fremste miljøet i landet innen vann/avløp/renovasjon, noe det burde vært studiemiljø for, en må bli flinkere til det man er flink i! Man vil få en negativ eller positiv spiral alt avhengig av om man har eller ikke har tilgang på riktig kompetanse, ble det hevdet. Å velge og vrake i kompetanse – er det en ønskesituasjon? Hva skjer når man vraker?

En annen gruppe påpekte viktigheten av å få alle arbeidskraftsressursene i samfunnet mobilisert. Dette innebærer at gamle, uføre, funksjonshemmede og andre grupper må inn i arbeidslivet. Dette blir spesielt viktig med tanke på å møte de store utfordringene som ”eldrebølgen” innebærer. Dette innebærer også at man må satse på å øke kompetansen hos de som allerede er i arbeidsstokken i regionen, en kan ikke kun satse på rekruttering. Det er et stort potensial for å øke kompetansen ved hjelp av videreutdanning, noe som kan øke produktiviteten på alle felt.

4.3.4 Manglende evne til omstilling og nyskaping

En gruppe ønsket å supplere dette ”store spørsmålet” med ”innovasjon på tvers”, det vil si at gruppa ønsket bedre utnytting av mulighetene som ligger i regionen. I krysningpunktene til de forskjellige kapasitetene i regionene ligger utviklingsmulighetene, ble det sagt. Det ble også fokusert på bedre samarbeid på tvers av industrier og på tvers av kompetansefelt i det offentlige

som er sentralt her. Man da må det åpnes opp for møterom som muliggjør slike typer treff. I dag er forskjellige sektorer for lite sammenkopla i regionen, pekte denne gruppen på.

En annen gruppe påpekte evne til omstilling og nyskaping henger tett sammen med forrige punkt, kompetanse. ”Får du rett kompetanse kan de brukes hvor som helst”. Rett og motivert kompetanse gir bedre omstilling. Det er ofte eksterne endringer (globale eller nasjonale/ politiske eller markedsmessige) som gjør at man tvunget til omstilling, fra utsiden. Det er veldig viktig med markedsforståelse internt, ble det hevdet. Samme gruppe pekte på faren med å få for stort offentlig innslag, regioner med for stort offentlig innslag vil ha problemer med omstilling – det offentlige kan bli en sovepute for en region. En annen gruppe så på evnen til omstilling og nyskaping i privat (og offentlig) sektor i sammenheng med det svært høye velferdsnivået i Norge. Dette kan også være en sovepute: Hvor lenge er vi konkurransedyktige i et Europa med så store økonomiske problem og dermed billigere arbeidskraft?

En gruppe skisserte et scenario hvor kreativitet og innovasjon kjennetegner regionen. For å få til dette må man utvikle sitt eget tyngdepunkt i forhold til Oslo-regionen; bygge egen identitet og kraft – ikke bare være et boområde for Osloområde. Dette kan gjøres gjennom å styrke kulturen, skape attraktive bomiljø gjennom god arealplanlegging, og ikke minst tilby gode tjenester for befolkningen. Dette henger sammen med neste tema, bosettingsmønster.

4.3.5 Bosettingsmønster og attraktivitet for bosetting.

Som eneste verksted, var man i Hamar i liten grad opptatt av befolkningsnedgang som utfordring i seg selv. Det ble framhevet at økt intern desentralisering i regionen kunne føre til utfordringer for noen av utkantene, noe som gjorde at fokuset heller handlet om hvordan skape attraktive bomiljø.

En gruppe framholdt at det er en stadig kamp mot andre regioner når det gjelder attraktivitet for bosetting. Hamarregionen må sørge for trygge oppvekstvilkår, fritidstilbud med mer for å være attraktiv på “flyttemarkedet”. Dette er viktig ikke bare med hensyn til tilflytting, men også tilbakeflytting. Det handler også om hvem flytter inn i regionen? Hvem vil vi trekke til oss? En gruppe så at naturlige og inkluderende møteplasser er svært viktig for å oppnå dette. Det å skape gode møteplasser, handler om god arealplanlegging som skaper åpne og inkluderende rom det er godt å være i. Dette er viktig både i grender og i byer. Det er også viktig å spille på det særegne. Det å ha en konkret plan rundt sentrumsutvikling blir helt sentralt for å tiltrekke seg morgendagens voksne.

En gruppe spurte seg om regionen tar vare på attraktive boområder på en god måte. Bygde-Norge blir borte hvis utviklingen ikke blir styrt skikkelig, ble det hevdet. En må bevare de rurale kvalitetene, det er ikke positivt for regionen om det kun blir fokusert på det urbane. Regioner må skape noe unikt for området som gjør det attraktivt, landbruksområdet er svært viktig i denne sammenheng.

4.3.6 Integrering

Flere pekte på at befolkningsutviklingen er avhengig av utenlandsk innvandring. Skal regionen lykkes, inkluderer det innvandring – men det må også inkludere å utnytte den ressursen som ligger i de som kommer til regionen. Man må unngå at det kun blir førstegenerasjonsinnvandrere i regionen, der alle flytter til Oslo etter sine “plikttår” ute i kommunene. For å lykkes med å integrere innvandrere må man få ”lov” til å være utlending, ble det påpekt i ei gruppe. Utfordringene ligger i å ikke se på flerkulturelle som en risiko. “Det verste som kan skje, er jo at vi ikke får innvandrere til regionen, da taper vi i alle fall kampen om de gode hodene.” Det offentlige er bedre på dette enn det private, ble det hevdet. Løsningen på dette ser man ligger i hvor godt arbeidsmarkedet greier å utnytte ressursen som ligger i innvandrere og i hvor stor grad “sivilsamfunnet” greier å arbeide for at dette skal lykkes. Inkludering kan ikke skje i offentlig regi, det må skje i det private: i kor, foreninger, idrettslag og slike sammenhenger. Dette gjelder ikke bare innvandrere, men også norske innflyttere. Det kan være krevende også for en nordmann å bli “integrert” i kulturen. For å bøte på dette kan man lage en ”nyinnbyggerpakke”. Men det er også viktig at hver og en av oss, jobber for å åpne samfunnet, det er nå fortsatt slik at noen plasser holder kulturen holder folk på avstand.

En gruppe utvidet spørsmålet om integrering til også å inkludere integrering av eldre i arbeidstyrken og folk som tenker annerledes i små samfunn. En må skape inkluderende bygde- og bymiljø, ble det framholdt – og stilte seg også spørsmålet om det kanskje spesielt er et problem i innlandet? Vi må tåle forskjellighet. Denne samme gruppen la vekt på at mangelen på hender i framtidens helse- og omsorgsykker må dekkes inn også av innvandring. Det handler om at man må få til en omvelting, kompetansen til innvandrere må brukes. Det handler om at de som kommer hit må få mulighet til å realisere seg sjøl. Vi sliter nå i Hamarregionen, ble det hevdet, vi greier ikke å utnytte de ressursene som ligger i innvandrere. Innvandring handler om riktig bruk av kompetanse. Dette kan løses, for eksempel, ved å ha en lavere terskel for å prate engelsk i bedrifter og i det offentlige i starten. Vi må også se på disse utfordringene i lys av at vi kan få sterkt økt innvandring i framtida. For eksempel på grunn av senvirkningene av i finanskrisa (50 prosent ungdomsleilighet i Spania) og klimaflyktninger.

4.3.7 Manglende politisk vilje/ svakere offentlig styrings og planleggings- evne

Svak offentlig styrings- og planleggingsevne ble av flere grupper sett på som avgjørende for å utløse potensialet som ligger i regional utvikling. En gruppe framhevet behovet for at det blir fattet beslutninger om hvor vei- og togtraséer skal gå. Gruppen åpnet for at det er mulig disse oppgavene burde vært overtatt av staten – bare for å få framgang i arbeidet. Tilsvarende spurte man seg om at man fra sentralt hold burde gripe inn og bare bestemme sykehusstruktur, universitets-/ høyskolestruktur og antall kommuner. Det er flere ødeleggende lokaliseringdebatter i vente, ble det påpekt. Danmark ble trukket fram som et vellykket eksempel der rammen for antall kommuner ble bestemt og kommunene deretter foreslo hvem som skulle gå sammen.

En annen gruppe mente at “innlandets store tragedie” er at det ikke er én stor by, dette gir stadig krangler om hvor noe skal ligge og fører til at de ender ingen steder. Det er større rivalisering mellom byene i innlandet enn mellom kommunene internt i regionen når det gjelder lokalisering. Kommunene bruker i dag mye ressurser på å forsøke å samarbeide, ble det hevdet, noe som gruppen så på som et argument for større kommuner. Samhandlingsreformen vil øke dette behovet framover – framtidens løsning er i følge denne gruppen større kommuner. Men om man skal lykkes i at disse kommunen blir vellykede og være motorer for innovasjon, bør man unngå for mye detaljstyring. Kravene til dokumentasjon er så høye at det blir lite rom for å tenke annerledes og gjøre ting på nye måter. Lovverket begrenser endringsmulighetene for kommunene.

Samordningsproblemer i Hamarregionen ble også framhevet av en annen gruppe som spurte seg om det ville være bedre med ett kommunestyre i Hamarregionen. Man bruker i dag mye tid på å diskutere samme problemstilling i alle kommunene. Én samlet kommune vil gi ett handels- og serviceområde. Områdene nord for Ringsaker kan da tenkes å gå inn i Lillehammer-regionen. Men det er likevel viktig å holde på en viss lokal selvbestemmelse også innenfor kommunene, for eksempel ved hjelp av bydels- og grendeutvalg hvor lokale spørsmål diskuteres. Slik kan befolkningen faktisk komme nærmere beslutningsprosessene rundt saker som er viktig for lokalsamfunnene enn de gjør i dag. Gruppen framholdt at overordnet planlegging løses best på ett overordnet nivå, lokale utfordringer løses best lokalt. Med en stor kommune får man en bedre samordnet planlegging, men samtidig kan større kommuner altså gi dårligere eierforhold til enkeltsaker. Men man bør forsøke å legge opp til at det som er viktig er nært, mens det som kan legges hvor som helst kan samles. Et eksempel på dette er telefontjenester i NAV som besvares i Moelv.

En annen gruppe fokuserte på at det samme, men brukte faktumet at det er de lokale som kjenner forholdene best og dermed kan ta de riktige beslutningene som argument for fortsatt relativt små kommuner. Dette var det likevel dissens på – en la vekt på at det ofte kunne være for lav kompetanse lokalt til å ta mange avgjørelser. Blant annet ble det pekt på at kommunene ikke hadde den riktige kompetansen som skulle til for å stille riktig læreplaner for barne- og ungdomsskolen (jamfør nye planverket i grunnskolen). En sentral styring kunne også være til det gode.

En annen gruppe pekte på andre positive forhold ved kommunesammenslåinger. For å få til gode fagmiljø og attraktive arbeidsplasser er det også lurt å ha større kommuner, men da er det viktig å heve blikket: to halve blir ikke en hel. Man må ha regioner (og kommuner) som mer naturlig hører sammen enn i dag. Man må ha funksjonelle regioner og kommuner som tar hensyn til bo- og arbeidsmarked.

Samarbeid om å få til helhetlig utvikling av regionene blir ofte problematisk på grunn av to forhold, påpekte en gruppe. På grunn av forskjellig forvaltningsnivå og på grunn av forskjellige styringsformer på stadig flere viktige samfunnsforhold (som foretakene i helsesektoren). Men viktigst er det å få til godt samarbeid mellom forvaltningsnivå. Slik det er lagt opp i dag utløser modellen ofte konflikter i stedet for synergier. ”Nivåene hindrer utvikling” ble det sagt. En

annen problemstilling i samme bane går på midlene de regionale forvaltningsnivåene (kommune og fylkeskommune) har til å arbeide med regional utvikling. Slik det er i dag har kommunen knapt nok midler til å dekke lovpålagt tjenestetilbud, det umuliggjøre lokal satsing i framtiden, og dermed strategisk tenkning.

4.3.8 Verdier

En gruppe kom opp med et tema de syntes manglet blant de store utfordringene som er skissert over: nemlig verdier. Slik som lista forelå, opplevde de at det var for mye fokus på de ”harde” områdene. Med verdier mente de slikt som livskvalitet, verdivalg i forhold til utvikling, tidsbruk etc. Denne utfordringen var også den som fikk høyest score på gruppen, med andre ord den de oppfattet som viktigst.

Det beste scenarioet for dette spørsmålet innebærer gode oppvekstvilkår for barn. Det finnes sosiale arenaer for alle aldersgrupper – tilrettelagt for alle. Gang og sykkelveier er viktige. Det handler ikke bare om transport, men også om møteplasser og folkehelse. Toleranse er en viktig verdi, regionen bør være inviterende og åpen. Trygghet og åpenhet er viktig, det samme er stabilitet.

Det verste scenarioet er en region preget av likegyldighet og mangel på utfordringer, det vil si at man ikke får brukt seg selv. Man lar være å forholde seg til verdifundamentet i samfunnsutviklingen, og lar være å skru ned tempoet – fortsette økningen av tempoet. Man blir for materialistiske; sosial interaksjon skjer gjennom maskiner/internett. Det er svært sentralt, sier denne gruppen, og ikke bare fokusere på økonomisk vekst, men også på andre verdier for å få gode lokalsamfunn.

4.3.9 Oppsummering

Vi ser at *infrastruktur for samferdsel* framheves som det viktigste spørsmålet for fire av fem grupper, og nest viktigst for en. Gruppene kom på ulike måter inn på hvordan ytterpunktene i framtiden kan være. I verste fall ser man for seg at manglende utvikling og vedlikehold ødelegger konkurranseevnen i forhold til andre regioner. Manglende planleggings- og beslutningsevne regnes som en risiko.

På den positive siden framheves mange muligheter knyttet til kortere reiseavstander, og gruppene var vel så mye opptatt av raskere togforbindelser med bedre kapasitet som av landeveis transport. Nærheten til Gardermoen framheves som en mulighet som kan utnyttes bedre.

Tilgang på riktig kompetanse ble tatt opp av tre grupper, og flere var opptatt av at ”høy” og ”riktig” kompetanse ikke er fullstendig sammenfallende – man trenger mange slags kompetanse, og bør ikke stirre seg blind på de mest spesialiserte kompetanseområdene. Gruppene framhevet betydningen av å ha et utdanningstilbud som matcher kompetansebehovene i regionen. Man påpekte at blant annet vann, avløp og renovasjon er et område hvor regio-

nen har stor kompetanse og hvor det bør kunne utvikles et studietilbud. De så behov for å øke den generelle kompetansen, og uttrykte bekymring over nettoeksport av kompetanse fra regionen. Det ble påpekt at manglende tilgjengelig kompetanse kan bli et stort problem for kommunesektoren, hvor behovet for spesialisert kompetanse øker.

Manglende evne til omstilling og nyskaping ble framhevet av tre grupper som et stort spørsmål for utviklingen framover. Man hevdet at dette i stor grad er et spørsmål om motivasjon og kompetanse. For å bygge kreativitet og innovasjon kan egen identitet og kulturell kapital være viktig.

Befolkningsendring sto alt i alt ikke sto spesielt mye i fokus under verkstedet, og dette ble forklart ut fra den positive folketallsutviklingen i Hamar-regionen: Dette er den eneste av de fire regionene i Hedmark med vekst i folketallet over de siste 30 år. Men tre av gruppene var opptatt av *attraktivitet og bosettingsmønster*, under litt forskjellige overskrifter. Man er opptatt av hvordan det kan bygges gode boområder og gjøre regionen attraktiv for innflyttere. Mangfold framheves som bra, man må både skape gode sentrumsområder og utnytte mulighetene som ligger på bygda. Gode tilbud innen kultur og velferd framheves som viktig.

To av gruppene var spesielt opptatt av *integrering*. Man er opptatt av inkludering på ulike arenaer, og av hvordan innvanderne kan brukes som en ressurs. Her ble ikke minst framtidige behov for arbeidskraft innenfor helse- og omsorgsyrkene framhevet.

Fire av fem grupper tok opp problemstillinger som på ulike måter berører *organisering og styring innenfor offentlig sektor*, inklusive politisk vilje, samordning og effektivitet, dårlig kommuneøkonomi og lokal selvbestemmelse. Noen gikk inn for å samle kommunene i regionen til en storkommune, andre var uenige i dette, men alle så store muligheter hvis man får til bedre samarbeide og samhandling.

Endelig framhevet en av gruppene *verdier* som det viktigste spørsmålet for den framtidige utviklingen. Livskvalitet, verdivalg i forhold til utvikling og tidsbruk ble holdt fram som enda viktigere enn infrastruktur og andre "harde" områder.

4.4 Resultater fra framsynsverkstedet: De sju pilarene

Gruppene fikk selv velge hvilken av de sju pilarene de ønsket å jobbe spesielt med, men slik at ingen gruppe fikk den samme. I det følgende avsnittet blir hver gruppes diskusjon referert for seg, før det gjøres en samlet oppsummering. Oppgaven var som nevnt å se gruppens pilar i forhold til de "store spørsmålene" gruppene hadde kommet fram til før lunsj. Alle gruppene kom riktignok ikke gjennom alle disse, og naturlig nok var ikke alle de store spørsmålene like relevante for hver pilar. Når dette inntraff, gikk gruppene videre til neste i stedet.

Referatene fra gruppearbeidet er med hensikt gjengitt i nokså uredigert form. De brukes som underlag for analyser i andre publikasjoner fra framsynsprosessen, og de gjengis her uten mye bearbeiding for å dokumentere prosessen.

4.4.1 Pilar 1: Økt befolknings- og næringslivsvekst gjennom tilflytting fra Oslo-området

Infrastruktur for samferdsel

Hvor stasjonen ligger er helt sentralt for å få ut effekten av Oslo-området. Her er det også sentralt å se på mulighetene som ligger i økt tilpendling av folk med spesielle kompetanser. Men det er kvaliteten på *togtilbudet* som avgjør effekten. Viktig å merke seg her at det er *kvaliteten* ikke bare tiden. Det må være mulig å jobbe på toget. Det er viktig å huske på at pendling også er problematisk. En vil unngå at området blir kun et boområde for stor-Oslo.

For å oppnå effekten må en ha firefelts E6 hele vegen. Men det er også viktig å fokusere på lokale veger, for eksempel for å sørge for at lokale produsenter kan kjøre store nok last på vegene. Ny kryssinga av Mjøsa er selvsagt en drøm – dette vil føre til større fokus øst-vest, noe som er viktig.

Dovrebanen bør ha to spor helt til Lillehammer for å få ut potensialet mellom mjøsbyene. Høyhastighetsbane vil være bra, men her er det store utfordringer og mye større usikkerhetsmoment. Få ferdig to spor!

Kollektivtransporten må samordnes bedre. Det er viktig å fokusere på infrastruktur lokalt for å øke attraktivitet. For eksempel må sykkel prioriteres i framtida. Bedre infrastruktur kan motvirke sviktende attraktivitet mht. bosetting.

Det er viktig å skape et godt mangfold, også for sikre seg effekten av tilflytting fra Oslo-området. Det kan sikres gjennom bruk av fellesrom som har møtestedsfunksjon. Man må skape mangfold og unngå ensretting.

Integrering av fremmedkulturelle er helt avgjørende for å få til en positiv framtidig utvikling. Men: kvalitet koster. En må stå fast på planer og sikre langsiktighet. Det må planlegges inn i framtida. Må sørge for stedsspesifikke steds kvaliteter – for eksempel gjennom grønne sentra. Det er også viktig å utnytte at vi ligger nærme Norges to største hytteområder (Trysil/Sjusjøen). Dette kan gjøres gjennom tilrettelegging av flerhjemtankeganger. Mange er allerede veldig mye i Ringsaker (spesielt). Pris er et pre for å skaffe seg de folkene en ønsker, men i det kan det også ligge en utfordring, en får de som ikke har råd til å bo andre steder.

Manglende evne til omstilling og nyskaping (inkludert innovasjon på tvers)

- Manglende utvikling – ikke bare omstilling. Vi må sørge for at vi kan lage *videreforedling* av lokale råvarer. Dette vil skape kreative og gode arbeidsplasser
- Vi må finne ut hva vi er gode på og så krysse disse kunnskapene. Det er i krysningsfeltet mellom ulike kompetanser at mulighetene for innovasjon ligger. Et eksempel på dette er Sjusjøen. Her har vi kommunen som er god på å tilrettelegge tjenester for hyttebe-

- folkning (helse/ veg/ vann/ planer), Høgskolen i Lillehammer som har ekspertise på forskning på fenomenet og risikovillig kapital (både lokalt og internasjonalt).
- For eksempel må PIU (prosjekt innlandsuniversitetet) bygges på det vi er gode på. Vi må også synliggjøre at selv om vi har lite FOU her i Hamarregionen, så har vi mye implementering av nye rutiner. Vi må synliggjøre at vi ikke er så trauste.
  - Det bør være fokus på samarbeid og risikovillig kapital. En må også ha et ungt fokus for å skape nyskaping på sikt.
  - Det ligger et stort reiselivspotensial i regionen som er uforløst og som kan forløses gjennom omstilling og nyskaping.
  - Det er for mye offentlig-offentlig samarbeid (mellom stat-kommuner/fylke-kommuner/fylke-stat). Vi må få mer privat-offentlig samarbeid
  - En pekte på at vi burde satse enda mer på hytter (en dobling av hytter i Ringsaker). Dette ble det dissens på – flere pekte på at hyttebygging er lite bærekraftig miljømessig og at det var veldig sårbart for konjunkturer.
  - Unngå for mye spissing i regionen – det må være en vilje til å se ting på tvers

4.4.2 Pilar: Et dynamisk og utadrettet image

Verdier

Man bør se å koble det å være dynamisk med det å beholde tradisjon. Janus-region; dette er en region som er preget dualitet. Det er for eksempel preget av både urbanitet og en bondekultur. Det er en djervhet, samtidig som at man er forsiktig. Det er en dualitet i geografien også; oppover mot dalen og Hedmarks kulturlandskap

Infrastruktur

- ”Innovasjonsveien” – den nye fire felts veien gjennom Stange; nyskapende på flere måter, lyssetting, brua, arealbruk
- Manglende evne til omstilling
- Kjapp i bevegelsene; lite villig til å ta risiko. Tørre å være dristige, men ikke miste det solide og trauste. Dristige i kulturuttrykkene, være bevisste hvilken historie man vil fortelle
- Svakere offentlig sektor
- Politisk styring; gi et budskap om at det er lov å gå sine egne veier. Offentlig sektor må oppleves som et sted som gir inspirasjon og støtte, ikke motstand: ”En sektor for oss, en sektor for deg.”

Regionen

Gruppen kom fram til følgende forslag til image for regionen:

- Tolerant
- Trivelig
- Tigjengelig
- Tempo
- Tradisjon

Tradisjonen ligger der, det som trengs er å få tempo og vise det og ikke minst fortelle om dette. Hva slags image legger man inn i presentasjonen av seg selv og sin egen region.

4.4.3 Pilar: Hurtigere kommunikasjon mot hovedstaden og Gardermoen

Infrastruktur for samferdsel

4 felts motorvei fra Gardermoen til Biri i 2015, videre til Lillehammer og Gjøvik. Samordnet løpende utbygging. Dobbeltsporet jernbane Hamar 2020, Lillehammer 2025 (ikke bare til Steinsrud). Busstransport er mer lønnsomt enn tog, men tog er jo så miljøvennlig.

Må få troverdige planer, der anbudet gis ut, og som holder regjeringsskifter. Få plan som er reell, da får man til en endring i mental avstand i forhold til hvor lang avstand det er regionalt og nasjonalt. Først må Hedmark bli enige, samle seg, før nasjonalt kan planlegge, det er 14 ulike jernbaneprosjekter i Hedmark, må prioritere. Alle fylkeskommunene må bli enige om intercity mellom Halden, Lillehammer og Skien. Avganger hver time er greit, men man må ha stabilitet. Miljøaspektet kan slå inn, og stikke kjepper i hjulene.

Riktig kompetanse

Man må få til utvikling av kompetanse, legge fokus på å utvikle kompetanse, utvikle fortrinnet med å være nær en internasjonal flyplass. Importere nøkkelpersonell, og akseptere at personell kommer inn fra andre regioner og arbeider. Man får et større arbeidsmarked.

Infrastruktur og bredbånd viktig, men regner med at dette løses.

Finnes det en OL-effekt? Dette er et spørsmål om mental orientering, det er dobbelt så langt fra Oslo til Hamar som fra Hamar til Oslo. Det handler om hva slags kontaktbilde man har, hvor i landet man er posisjonert.

Det er et stort problem at så mange som 30% faller ut fra skolen, og en kjempeutfordring er å bygge kompetanse og få folk igjennom utdanningsløpet og ut i jobb.

Transitt

Er man en transittregion kan man få folk til å stoppe en halv dag. Reisetid og fleksibilitet, det er en stor forskjell på å være borte en halv dag og en hel dag. Folk som arbeider i regionen trenger ikke nødvendigvis å være her permanent. Det å definere seg selv som en transittregion, som en mulighet, kan tvinge frem utviklingen.

Bosetningsmønster

Hamarregionen er urban og landlig. Denne kombinasjonen er viktig. Det er ikke alle som vil bo urbant, selv om jobber urbant. Vi må få opp flykapteinene som vil ha stor eiendom, disse kan bli en pressgruppe. Den bondske delen må vi legge fra oss. Kynisk sett vil en sentralisering være en fordel, for å få til hurtigere kommunikasjon

4.4.4 Pilar: Utvikling av næringsklynger og etablererkultur.

Sviktende marked

Mulighetene ligger i at vi ligger godt plassert. Markedet må utvides, ikke bare det lokale markedet. Logistikkmessig henger dette sammen. Vi må bli mer mobile. Transportkostnadene i Sverige er lavere, og dette skaper en sterk konkurrent. En må kunne se flere muligheter i de klyngene man allerede har etablert.

Kompetansetilgangen går ned og det er en utfordring videre. En får ikke rekruttert til de stillingene som er utlyst.

Hva er en klynge? Dette må diskuteres, er det liknende næringer sammen eller er det ulike næringen sammen? Hva med bioteknologi? Her kunne man samle både høgskole, forskning og opplevelsesnæring sammen. Men vi mangler et studiemiljø til å støtte opp under dette, men hva kom først av høna og egget?

Integrering

En mulighet er å etablere for eksempel en bilvask. Det private næringsliv er viktig, de som kommer til Norge er kanskje mer vant til å etablere seg enn folk som er født og oppvokst i Norge. Dersom det ikke finnes jobber, så må en etablere noe selv. Det er masse småbedrifter og en stor realkompetanse hvor ingen kan ta over, hva med å la innflyttere med denne kompetansen til å ta over?

Innvandrerne kompetanse må utnyttes. Eksempelvis på Bioteknologiutdanningen på Hi H kommer det østeuropeere for å studere, for så å ta med seg kompetansen tilbake til sine land. En bør satse på å få til bedre godkjenningsordninger av utenlandske utdanninger, dette koster mindre enn å bruke penger på utdanningen.

Det offentlige må legge til rette for etablering. Hva med mikrokredittlån? Det må skapes en etablererkultur. Vi har det for godt, og en må starte med etablererkultur i videregående skole.

Bedre attraktivitet for bosetting.

Det er vanskelig å utvikle klyngene når ingen bor her. Regionen må bli attraktiv nok til å få tilbake utflyttede. Omdømme er viktig. Man kan for eksempel satse på dataspill. Det at næringslivet kjenner hverandre er vesentlig, ved å skaffe møteplasser (eks. frokostmøter en gang i mnd.) som er uformelle og nøytrale. Innflytterservice.net er etablert i Hamarregionen. Dette inneholder et samarbeid om jobbannonser.⁴

Både aktører og kommuner som tilrettelegger må ha riktig kompetanse. Entreprenørskap må framheves. Hva med å promotere det offentlig som en levevei? Det ligger muligheter i økt samarbeid med ingeniørutdannelsen på Gjøvik.

---

⁴ Denne tjenesten finnes på <http://www.hamarregionen.net/innflytterservice>

4.4.5 Hamar- urbanisering og fortetting av sentrum

Attraktive bosteder og sentrumsutvikling

I dag preger pensjonistene samfunnsdebatten i avisene, de mangler framtidsperspektivene. Har vi butikker i 2040? Virtuelle butikker? Men folk har behov for sosial kontakt – den får du i kassa på butikken. Uten handel i byen får du ikke byutvikling. Det er bygget mange nye, moderne leiligheter i sentrum. Dette har stor betydning for miljøet i sentrum. Men hva har betaling for parkering / mangel på parkering av betydning for sentrum? Parkering under bakken? Det må være lett å komme seg til sentrum; sette fra seg bilen eller ha gode matebusser som enkelt tar besøkende inn og ut av byen. En forutsetning for urbanisering er at kollektivtilbudet blir strømlinjeformet. Bedre kollektivtilbud i sentrale strøk, men med et mer tilpasset tilbud i bygdene – bestillings minibuss/ taxi? Hedmark trafikk må kjøre der folk bor. Taxi der det ikke bor folk. Hva ønsker vi med urbanisering?

- Mange nasjonaliteter som kan bidra til å utvide folks perspektiver, skape spennende nærmiljøer
- Hvorfor reiser vi til Italia? Fordi vi har lyst. Et mer levende samfunn
- Overbygging av gågata, så folk ikke i samme grad som i dag merker at det er 4 årstider når de er i byen – tak over sentrum? Været hindrer handel i sentrum.
- Det er behov for kreativ handel i sentrum
- At det tørres mer: slik som Bondens marked, at Østre Torg blir en markeds plass
- Utnytte sentrum til aktiviteter: Arrangementer som trekkes inn i byen, i butikker, gater og torv, strandgateparken...
- Handel i sentrum
- Bypark på 8-meter'n med servering - el parkeringshus?

Ungdom og høykompetent arbeidskraft kommer til å være mer villig til å forflytte seg, de er mer opptatt av urbane kvaliteter enn andre. Festivaler er uttrykk for urbanisering. Folk kommer til å ha mer fritid. Folk vil i større grad følge egne behov.

Infrastruktur for samferdsel

Hvis ikke vi får 4 felts E6 og dobbeltspors jernbane vil det kunne gi alvorlige konsekvenser. Hvis dette ikke bygges ut skyldes det dårlig økonomi i Norge, noe som innebærer at andre steder heller ikke får bedret sin infrastruktur. Så lenge ikke hele Norges økonomi kolliderer, vil Hamarregionen klare seg. Går det bra med Oslo, klarer Hamarregionen seg. Befolkningen vil trolig øke noe uavhengig av infrastrukturtilbudet. Men et dårligere infrastrukturtilbud vil gi et noe dårligere tjenestetilbud, man kan risikere at næringslivet i så fall vil vurdere en endret lokalisering, nærmere Oslo og Gardermoen.

Det er viktig å beholde jernbanestasjonen i sentrum av Hamar. Men skal jernbanen ut i Mjøsa eller gå parallelt med E6? I alle fall, jo raskere vi får dobbeltspor, jo raskere går urbaniseringen. Infrastruktur er en forutsetning for urbanisering. Det er viktig å urbanisere området rundt Oslo. Urbane miljøer tiltrekker seg ungdom, de med høyere kompetanse, samt turister og messedeltakere.

Næringslivet reagerer ikke på bompenger, utgifter kan utgiftsføres og man sparer på redusert reisetid. Befolkningen vil mer og mer ”shoppe” de beste tilbudene.

Kompetanse

Hva er vi gode på? Vi må utvikle det videre! Hva har vi som gjør at høgt kvalifiserte folk flytter til bygda hos oss? Dette bør det forskes på! Hva tilbyr vi ektefellene til de som er gift med høgt kvalifiserte mennesker (arbeidstakere/ potensielle gründere)?

Hva må vi gjøre for at ungdommen velger å jobbe med helse og omsorg? Vi har nå en ny situasjon hvor vi må oppfordre ungdom til å begynne på helse og omsorg heller enn høyere utdanning, alternativt må vi se mot innvandrere. I landbruket er det polakker som tar det praktiske arbeidet. I dag får pleie og omsorg mye negativ oppmerksomhet, som kan slå uheldig ut for rekrutteringen.

Du må ha høyere utdanning for å få anseelse, dermed unngår vi å ta kompetanse i bruk, fordi det forventes at du skal ta høyere utdanning. Det er behov for holdningsendringer, og det er behov for praktikere. Blir du en god rørlegger av å lese teori eller av å komme ut i praksis? Alle må ikke bli halvstuderte røvere. Det er behov for begge deler: det er behov for planleggere som kan se sektorene på tvers. I dag kreves det at du har god teorikunnskaper for å komme inn på praktiske studieretninger.

Det er viktig å heve standarden i skolen. Hedmark fylkeskommune har muligheter til å arbeide med holdningsskapende arbeid i skolen og å bidra gjennom rådgivningstjenesten. Man må begynne de siste årene i ungdomsskolen for å få folk til også å velge praktiske fag. Det er derfor sentralt at studie og elevrådgiving bedres og gjøres mindre ”skolsk”, det er viktig at man på alle nivå i skolene har gode rådgivere, det krever enda bedre samarbeid mellom kommunenes barne- og ungdomsskoler og fylkeskommunens videregående. Men skal elevene velge praktisk, må man også ha gode praksis- og lærlingplasser. Dette fordrer et godt samarbeid med bedrifter i regionen.

Mer effektiv offentlig sektor

Hvor mange private skoler ønsker vi å ha når kommunen ønsker å legge ned skoler? Framtiden er virtuell, tilstedeværelse blir mindre og mindre viktig.

Det er viktig å ta i bruk arbeidskraftsressursen. Når teknologi tilpasses de med lite kompetanse, mobiliserer vi arbeidskraftressurser.

Oppsummering

Gruppen som arbeidet med pilaren om *økt befolknings- og næringslivsvekst gjennom tilflytting fra Oslo-området* var spesielt opptatt av infrastrukturen for samferdsel. Men ikke bare hovedtransportårene er viktige, også gode lokale kommunikasjonslinjer innenfor regionen. Mangfold, integrering og stedskvaliteter er andre forhold som er viktige for denne pilaren. Men ikke minst ble manglende evne til omstilling og nyskaping sett på som en stor potensiell trussel. Videreforedling av regionale råvarer, FoU, reiselivssatsing og mer privat-offentlig samarbeid trekkes fram som viktig og ønskelig.

Gruppen som hadde pilaren *et dynamisk og utadrettet image* var opptatt av hvordan regionens verdier spiller inn. Stikkordet her er en kombinasjon mellom dynamisk og tradisjonell; mellom urbanitet og bondekultur, djervhet og forsiktighet. Omstillingsevne og en sterk og inspirert offentlig sektor ble også framhevet. Regionens image bør preges av toleranse, trivsel, tilgjengelighet, tempo og tradisjon.

Gruppen med pilaren *hurtigere kommunikasjon mot hovedstaden og Gardermoen* var ikke overraskende særlig opptatt av infrastruktur for samferdsel. Det framkom flere spesifikke forslag om løsninger for veg og bane, en man var også opptatt av behovet for regional enighet og troverdige planer. Videre ble tilgang på riktig kompetanse trukket fram som et viktig forhold. Man må utvikle fortrinnet ved å være nær en internasjonal flyplass, og den forstørrelsen av arbeidsmarkedet som ligger i dette. Men det er også viktig å motvirke frafallet i skolen, og sørge for at strømmen ikke bare går fra Hamar til Oslo men også andre veien. Bosettingsmønsteret kan være viktig for denne pilaren, ikke minst at landlige kvaliteter og store, attraktive tomter kan tiltrekke bosetter som jobber på Gardermoen eller i Oslo.

Gruppen med pilaren *utvikling av næringsklynger og etablererkultur* drøftet først utfordringene knyttet til et sviktende marked. Man bør bygge sterkere klynger rundt viktige virksomheter, og utvide markedet – noe som kan gjøres ved bedret infrastruktur. Videre ble integrering sett på som viktig. Man er opptatt av å utnytte innvandrernes kompetanse bedre, og å legge bedre til rette for etablering. Ikke minst innenfor etablering av småbedrifter ser man store muligheter. Endelig ble betydningen av attraktivitet for bosetting framhevet. Omdømmebygging og samarbeid ble vektlagt.

Gruppen som arbeidet med pilaren *Hamar-urbanisering og fortetting av sentrum* tok først opp betydningen av attraktive bosteder og sentrumsutvikling. Kollektivtilbud og gode leiligheter er blant faktorene som kan fremme dette, og det ble flere forhold som kan fremme urbanisering. Med hensyn til infrastruktur for samferdsel ble det ansett som viktig å beholde jernbanestasjonen i sentrum. Det ble framhevet hvor viktig infrastruktur er for urbanisering, noe som igjen har betydning for å tiltrekke seg ungdom, de med høyere kompetanse, turister og messedeltagere. Endelig ble betydningen av kompetanse drøftet. Man var spesielt opptatt av spørsmålet om *riktig* kompetanse – med tanke på behovene innenfor helse og omsorg kan høyere utdanning få mindre betydning. Attraktivitet er viktig for å tiltrekke folk med kompetanse.

Referanser

Alnes, Per Kristian, Svein Erik Hagen, Arne Vasaasen and Morten Ørbeck. 2009. "Befolkning, næringsliv og attraktivitet i Hamar." Lillehammer: Østlandsforskning.

Falleth, Eva Irene, Hanssen, Gro Sandkjær og Saglie, Inger-Lise. 2008: *Medvirkning i byplanlegging i Norge*. NIBR-rapport 2008:37 Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning

Hanssen, G. S., Higdem, U., Klausen, J.E. og Skålholt, A. (2011). *Regionalt framsyn Hedmark - gjennomgang og presentasjon av Regionalt framsyn Hedmark*. ØF-rapport 02/2011

Selstad, Tor and Per Kristian Alnes. 2008: *"Ringsaker mot 2030. Struktur og dynamikk i næringsliv og befolkning."* Lillehammer: Østlandsforskning.

Ørbeck, Morten, Atle Hauge, Per Kristian Alnes, Svein Erik Hagen og Asgeir Skålholt. 2010. "Hamars rolle som regionsenter." Lillehammer: Østlandsforskning

VEDLEGG

Spørreundersøkelsen

TIL BEDRIFTER OG VIRKSOMHETER I HAMARREGIONEN

Respondentnummer

Framtidas Hamarregion

Hedmark fylkeskommune er i gang med en prosess for å få fram ny kunnskap om hvilke veier Hedmark-samfunnet skal ta de neste 30-40 årene. Vi er interessert i å hente inn synspunkter fra bedrifter og virksomheter i Hamarregionen. Vi skal i de følgende spørsmål forsøke å få et bilde av hvordan du ser for deg framtidas region. Dette skal brukes i et arbeid rundt planstrategiarbeidet i Hedmark fylkeskommune, og vil også kunne brukes i det regionale og lokale utviklingsarbeidet. Arbeidet utføres i samarbeid mellom Hedmark fylkeskommune og et forskningsprosjekt om regionale framtidsanalyser gjennomført av Norsk institutt for by- og regionforskning og Østlandsforskning.

Vi ber deg besvare skjemaet og returnere det til oss i vedlagte svarkonvolutt innen fredag 12.mars. Ved spørsmål, ta kontakt med Asgeir Skålholt, Østlandsforskning, mobil 97 15 89 15, e-post: as@ostforsk.no, Gro Sandkjær Hanssen, NIBR, e-post: gro.hanssen@nibr.no, eller Frank Borgen, Hedmark Fylkeskommune, mobil 91 57 70 47, e-post: frank.borgen@hedmark.org.

Med vennlig hilsen

Frank Borgen
Fylkesplanlegger
Hedmark fylkeskommune

Til info:

Undersøkelsen er i henhold til Personopplysningsloven meldt inn til Personvernombudet for forskning. Opplysningene som samles inn blir behandlet konfidensielt og i henhold til Datatilsynets regler. Den enkeltes svar vil bare være tilgjengelig for forskerne, og spørreskjema makuleres etter at undersøkelsen er avsluttet. Datamaterialet blir bare brukt til statistiske analyser i forskningssammenheng, og materialet blir presentert i en form som gjør at enkeltpersoner ikke kan kjennes igjen. Som forskere er vi underlagt taushetsplikt. Etter prosjektslutt 31.12.2012 vil data lagres i fire år slik de foreligger, for å muliggjøre sammenligning med tilsvarende undersøkelser. Etter fire år (31.12.2016) vil indirekte identifiserbare opplysninger slettes og data lagres i anonymisert form hos Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Lagringen foretas med tanke på eventuelle oppfølgingsundersøkelser. Enhver respondent står fritt til på hvilket som helst tidspunkt å trekke seg fra undersøkelsen. Dersom det er spørsmål du ikke kan eller ønsker å svare på, kan du la spørsmålet stå ubesvart.

1. UTFORDRINGER

1.1. Hva ser du på som de største utfordringene for den framtidige utviklingen i din region?

	Stor utfordring	Verken /eller	Liten utfordring	
Tilgang på arbeidskraft med riktig kompetanse	1 ☐	2 ☐	3 ☐	1
Sviktende lokalt marked	1 ☐	2 ☐	3 ☐	2
Sviktende etterspørsel etter varer og tjenester produsert i regionen ellers i Norge og utlandet	1 ☐	2 ☐	3 ☐	3
Befolkningsnedgang	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4
Befolkningsøkning	1 ☐	2 ☐	3 ☐	5
Bosettingsmønster	1 ☐	2 ☐	3 ☐	6
Infrastruktur for samferdsel (veg, tog, fly)	1 ☐	2 ☐	3 ☐	7
Manglende evne til omstilling og nyskaping	1 ☐	2 ☐	3 ☐	8
En svakere offentlig sektor (nedbygging av forsvar, omlokalisering av sykehus, svekket helse- og omsorgstilbud i kommunene)	1 ☐	2 ☐	3 ☐	9
Sviktende attraktivitet mht. bosetting	1 ☐	2 ☐	3 ☐	10
Manglende offentlig styrings- og planleggingsevne	1 ☐	2 ☐	3 ☐	11
Klimaendringer	1 ☐	2 ☐	3 ☐	12
Miljøutfordringer utenom klimaendringer	1 ☐	2 ☐	3 ☐	13
Økt vern av natur (dyr, utmark, fjellområder etc.)	1 ☐	2 ☐	3 ☐	14
Svekket vern av natur (dyr, utmark, fjellområder etc.)	1 ☐	2 ☐	3 ☐	15

1.2. Er det andre utfordringer? Skriv på eget ark om det ikke er plass.

16

2. HVORDAN LØSE REGIONENS UTFORDRINGER

2.1. Hva mener du må til for å løse utfordringene?

	Viktig	Verken /eller	Uviktig	
Utvide kapasiteten ved de høyere utdanningsinstitusjonene lokalt for å sikre tilgangen på riktig kompetanse	1 ☐	2 ☐	3 ☐	17
Senking av skatter og avgifter	1 ☐	2 ☐	3 ☐	18
Styrking av fylkeskommunen (flere oppgaver, større overføringer, større regionalt selvstyre)	1 ☐	2 ☐	3 ☐	19
Styrking av kommunene (flere oppgaver, større overføringer, større lokalt selvstyre)	1 ☐	2 ☐	3 ☐	20
Konkrete kommunale og fylkeskommunale planer	1 ☐	2 ☐	3 ☐	21
Mindre byråkrati for næringsliv	1 ☐	2 ☐	3 ☐	22
Bedre infrastruktur for samferdsel	1 ☐	2 ☐	3 ☐	23
Økt samarbeid mellom kommuner i regionen	1 ☐	2 ☐	3 ☐	24
Økt samarbeid med andre regioner i Hedmark	1 ☐	2 ☐	3 ☐	25
Økt samarbeid mellom det offentlige og det private	1 ☐	2 ☐	3 ☐	26
Økt samarbeid med Oppland	1 ☐	2 ☐	3 ☐	27
Økt samarbeid med Sverige	1 ☐	2 ☐	3 ☐	28
Økt samarbeid med Osloregionen	1 ☐	2 ☐	3 ☐	29
Økt samarbeid med Trøndelag	1 ☐	2 ☐	3 ☐	30

2.2. Annet? Vennligst skriv dine kommentarer her.

31

3. FRAMTIDAS HAMARREGION

3.1. Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander om framtida til din region:

	Svært enig	Enig	Ver- ken/eller	Uenig	Svært uenig	
Jeg er optimist når det gjelder utviklingen i min region fram mot 2040	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	32
I 2040 er det vanskelig å rekruttere arbeidskraft med riktig kompetanse	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	33
I 2040 er min region bortimot avfolket	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	34
I 2040 har bedre pendlingsmuligheter økt sjansen for at mine barn og barnebarn bor her i regionen	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	35
I 2040 har vi et internasjonalt anerkjent universitet i vår region	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	36
I 2040 har min region en mindre andel uføretrygdete enn i dag	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	37
I 2040 er Hedmark fortsatt ett fylke	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	38
I 2040 har min region flere private enn offentlige arbeidsplasser	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	39
I 2040 har min region for få attraktive arbeidsplasser	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	40
I 2040 er min region dominert av turister og hyttefolk	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	41
I 2040 kan de fleste i min region gå eller sykle til skole eller jobb	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	42
I 2040 er det flere ansatte i primærnæringene i min region enn det er nå	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	43

3.2. Tror du følgende bransjer blir viktigere eller mindre viktige for sysselsetting og verdiskapning i din region i 2040?

	Mye viktigere	Viktige- re	Som i dag	Mindre viktig	Mye mindre viktig	
Jordbruk	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	44
Skogbruk	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	45

Industri	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	46
Kraft- og vannforsyning	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	47
IKT-næringene	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	48
Bygge- og anleggsvirksomhet	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	49
Helse- og omsorgstjenester	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	50
Varehandel	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	51
Opplevelsesnæringene (hotell, restaurant, kultur, reiseliv)	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	52
Transport	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	53
Offentlig administrasjon (inkl. undervisning, forsvar etc.)	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	54
Forretningsmessig tjenesteyting (bank, finans etc.)	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	55

3.3. Hva er det viktigste geografiske området din virksomhet jobber mot i 2040?

56

Tusen takk for hjelpen!

Notat Hamarregionen
– Regionalt framsyn Hedmark

Dette er det regionale notatet for Hamarregionen i prosjektet Regionalt framsyn Hedmark. Regionalt framsyn Hedmark er en større prosess som har mål om å skaffe kunnskap om framtidens utfordring og utviklingsmuligheter i fylket. I dette notatet blir det presentert resultat fra en intervjuundersøkelse og en spørreundersøkelse som ble gjort i regionene. Dette resultatet ble presentert for deltakerne på det regionale verkstedet som skulle diskutere disse funnene samt drøfte andre utfordringer man kunne stå overfor i regionen. Siste del av notatet er et referat av det regionale framsynsverkstedet.

Notat nr.: 07/2011
ISSN nr: 0808-4653